

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULETO
APLINKOS POLITIKOS KATEDRA

VIKTORIJA BAUBLYTĖ
(APLINKOS APSAUGOS POLITIKA IR ADMINISTRAVIMAS)

TURIZMO VYSTYMO UKMERGĖS RAJONE ANALIZĖ IR PERSPEKTYVOS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
prof. dr. Imantas Lazdinis

Vilnius, 2012

TURINYS

ĮVADAS	3
1. TURIZMO POVEIKIO APLINKAI TYRIMAI	5
1.1. Turizmo ekonominio poveikio vertinimas	6
1.2. Turizmo poveikis gamtinei aplinkai	7
1.3. Turizmo poveikis sociokultūrinei aplinkai	12
2. APLINKOSAUGOS ASPEKTAI TURIZMO PLĖTROJE	15
2.1. Darnus turizmas ir jo šakų įvairovė	15
2.2. Aplinkosauga turizmo plėtros dokumentuose	21
3. UKMERGĖS RAJONO TERITORIJOS KRAŠTOVAIZDŽIO TINKAMUMO TURIZMUI ANALIZĖ	25
3.1. Miškų rekreacinio potencialo analizė	26
3.2. Vandenių rekreacinio potencialo analizė	32
3.3. Kraštovaizdžio vaizdingumo analizė	35
3.4. Bendra teritorijos analizė ir galimybės plėtrai	40
IŠVADOS	46
REKOMENDACIJOS IR PASIŪLYMAI	47
LITERATŪROS SĄRAŠAS	48
SANTRAUKA	52
SUMMARY	53

ĮVADAS

Temos aktualumas. Turizmas, kuris suprantamas kaip žmonių veikla, susijusi su kelione ir laikinu buvimu už nuolatinės gyvenamosios vietos ribų ne ilgiau kaip vienerius metus, jei ši veikla nėra mokymasis ar mokamas darbas lankomoje vietoje¹, turi didelę reikšmę visuomenėje. Šiuo metu Lietuvoje pastebimas augantis susidomėjimas nacionaliniu turizmu, taigi šis darbas, atskleidžiantis vieno iš Lietuvos rajonų rekreacinį potencialą, yra itin aktualus.

Turizmas traktuojamas kaip gamtinis, kultūrinis, socialinis ir politinis reiškiny, o jo prigimtis siejama su rekreacinių poreikių tenkinimu ir noru pažinti aplinką, gauti naujų potyrių. Turizmas laikomas vienu svarbiausių žmogaus rekreacinės veiklos komponentų, tad jis gali būti nagrinėjamas kaip rekreacijos forma, padedanti atgauti žmonėms fizines bei dvasines jėgas. Nors dabar keičiasi turizmo samprata, orientuojamasi į paslaugų sferą, kur turizmas tampa verslu, besiformuojančiu kaip prioritetinga ūkio šaka, tačiau ir šioje srityje didžiausią įtaką turizmui daro gamtinė aplinka, kurią dar galima įvardinti kaip gamtiniai rekreaciniai ištekliai. Atsižvelgus į tai, jog daugelis tyrimų ir darbų turizmo tema yra orientuoti į turizmo paslaugas, poilsio objektus bei specialaus intereso objektus (pramogų, parodų centrai, muziejai, galerijos), pasirinkta detaliai išnagrinėti gamtos išteklius, jų sąsają su aplinkosauga ir turizmu.

Turizmui tinkama rekreacinės veiklos aplinka susideda iš daugelio komponentų (gamtiniai ištekliai, kultūros paveldo objektai, turizmo infrastruktūra), kurie naudojami arba gali būti pritaikyti žmonių poilsiui bei pramogoms. Gamtiniai rekreaciniai ištekliai atlieka pagrindinį vaidmenį renkantis vietas ir jas naudojant rekreaciniams tikslams. Tokiose teritorijose gamtinės aplinkos savybės turi sudaryti prielaidas pilnaverčiam žmogaus fiziniam ir psichiniam poilsiui. Šios savybės, tinkamos įvairioms rekreacijos rūšims, yra nulemtos kraštovaizdžio rodiklių: miškų, natūralių hidrografinių objektų, reljefo, visų jų kompleksų.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Šio darbo tikslas – išanalizuoti Ukmergės rajono teritorijos tinkamumą turizmui ir galimą kraštovaizdžio potencialo pritaikymą rekreacinės infrastruktūros formavimuisi. Tikslu įgyvendinimui suformuluoti trys uždaviniai:

Tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti gamtinės aplinkos ir aplinkosaugos ryšį turizmo vystymo kontekste;
2. Įvertinti Ukmergės rajono teritorijos gamtinio ir kultūrinio kraštovaizdžio rekreacinį potencialą;

¹ Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas//Valstybės žinios. 1998, Nr. 32-852

3. Įvertinti Ukmergės rajono teritorijos bendrą visų kraštovaizdžio komponentų rekreacinį tinkamumą ir įtaką turizmo vystymuisi.

Hipotezė. Ukmergės rajono teritorija turi didelį potencialą turizmo vystymuisi.

Tyrimo objektas. Ukmergės rajono teritorijos gamtinio ir kultūrinio kraštovaizdžio komponentai (vandenys, miškai, vaizdingumas, kultūrinis paveldas).

Pritaikomumas:

1. Darbo rezultatai ir metodai gali būti pritaikyti rekreacinio potencialo tyrimų teorijos plėtojime;
2. Darbo rezultatai ir metodai gali būti taikomi rekreacinių teritorijų plėtroje ir planavime.

Metodai. Naudojamas kartografinis ir analitinis metodas (žemėlapių sudarymas, jų analizė).

Darbo apimtis. Darbą sudaro įvadas, trys pagrindinės teksto dalys, išvados, literatūros sąrašas, santrauka. Darbe yra 2 originalūs paveikslai, 4 lentelės, 46 literatūros šaltiniai, visą darbą sudaro 44 puslapiai pagrindinio teksto.

Naudota medžiaga. Ukmergės rajono topografinis žemėlapis (M1:50000). Duomenys panaudoti darbui reikalingos duomenų bazės rengimui bei analizei.

1. TURIZMO POVEIKIO APLINKAI TYRIMAI

Turizmas, susidedantis iš daugelio komponentų, gali būti analizuojamas ir suprantamas skirtingais požiūriais, tad svarbu aiškiai apibrėžti, kokia prasme šiame darbe jis bus nagrinėjamas. Visuomenėje sąvoka turizmas asocijuojasi su poilsiu, kelionėmis, aktyviu laisvalaikio praleidimo būdu, tačiau rečiau yra susimąstoma apie turizmą iš aplinkosauginės pusės, kaip apie veiksnį, darantį didelę įtaką mūsų aplinkai. Atsižvelgiant į šį aspektą, darbe nagrinėjamas turizmo poveikis tiek aplinkai, tiek žmogui, o taip pat stengiamasi išvelgti ir atvirkštinį variantą – žmogaus įtaką bei aplinkos panaudojimo galimybes turizme.

Žvelgiant istoriškai, turizmas, perėjęs daugelį periodų, smarkiai keitėsi. Žinoma, iki šių dienų išliko pagrindinė esmė, kad tai keliavimas. Turizmo atsiradimo užuomazga galima laikyti jau 1900 m. prieš mūsų erą Gilgamešo epo pagrindinio herojaus kelionę, kurios tikslas ne tik įvykdyti užduotį, bet ir patirti naujų įspūdžių². Bėgant amžiams keitėsi keliavimo būdai, atsirado naujų transporto priemonių, kurios lengvino judėjimą dideliais atstumais ne vien sausuma, bet jūra ir oru, tad tai buvo viena iš priežasčių vystytis turizmui. XIX a. vidurys, kuomet dvasininkas Th. Cook pradėjo organizuoti keliones, laikomas masinio turizmo bei jo kaip verslo pradžia, kadangi pradėti siūlyti kelionių paketai su įvairiomis įtrauktomis paslaugomis. Šis kelionių būdas populiarus ir šiame amžiuje, bet tokios aplinkybės kaip specialiai kuriamos kurortinės vietos ir paslaugos, orientavimasis į pelną, aplenkiant kultūrinę, gamtinę aplinką, sukėlė XX a. pabaigoje naujų turizmo krypčių poreikį ir atsiradimą: ekologinio, darnaus arba subalansuoto, kultūrinio. Tokia turizmo formų transformacija ir naujų rūšių atsiradimas įrodo, kad yra ne vien tik teigiama, tačiau ir neigiama turizmo pusė, dėl kurios kyla pokyčių poreikis. Tad galima teigti, jog naujos turizmo formos yra prevencinės aplinkos apsaugos priemonės, padedančios subalansuoti visuomenės aktyvų poilsį ir aplinkos tausojimą.

Atsižvelgiant į prieš tai iškeltas problemas, šiame darbe detaliau analizuojamas turizmo vaidmuo aplinkosaugos srityje, atsižvelgiant į ekonominę, kultūrinę ir gamtinę aplinką. Nors jis turi daugiau reikšmės kaip ūkio ekonomikos sektorius, šiame darbe tyrimas labiau akcentuoja gamtinius ir kultūrinius aspektus, jų indėlį į turizmo vystymo galimybes, bet kartu neišvengiamai paliečiama ekonominė sritis, kadangi turizmas yra didelė sudėtinė sistema.

² Holloway J.Ch., Taylor N. The Business of tourism// <http://www.google.lt/search?tbm=bks&hl=lt&q=holloway+taylor+business&btnG=>, P.21; prisijungimo laikas: 2011-12-10

1.1. Turizmo ekonominio poveikio vertinimas

Iš ekonominės pusės turizmo tyrimai gali būti vykdomi nagrinėjant jį įvairiais aspektais. Vainienė I. pateikia galimus tyrimų būdus: vienas iš metodų yra nagrinėti jį tiesiog tik kaip verslą, apimant veiklas, kurios tiesiogiai susijusios su turistais. Platesnis tyrimų laukas yra, kai turizmas apibrėžiamas kaip ekonomikos sritis arba industrija. Čia apimama daugelis sričių: pramonės, prekybos, transporto, apgyvendinimo ir įvairių organizacijų bei įmonių, kurios teikia turistines paslaugas ir prekes. Taip pat turizmas gali būti nagrinėjamas kaip ekonomikos sritis, nes tai yra didelis pajamų šaltinis tiek turizmo paslaugas teikiančioms įmonėms, tiek pačiai valstybei, jos biudžetui³.

Turizmo ekonominiams tyrimams yra naudojamos įvairios metodologijos, nėra apsiribota vienu universaliu būdu, kadangi turizmas yra iš daugelio sričių susidedanti ir įvairias funkcijas atliekanti sistema. Taip pat vienareikšmiškus tyrimus apsunkina ir tai, jog turizmas yra neapčiuopiamas paslaugų sektoriaus produktas. Šią metodologijos įvairovės problemą savo tyrimuose nagrinėja Ligeikienė⁴. Ji teigia, jog turizmo tyrimams buvo pritaikyti metodai, modifikavus ekonomikos pagrindiniu laikomą sąnaudų – produkcijos modelį. Iš jo išplaukia įvairūs turizmo vertės nustatymo būdai: turistų išlaidų apskaičiavimas, paklausos analizė, įgyvendinamumo tyrimai, turizmo pramonės įvertinimas, palyginimas su kitomis veiklomis, jo įtaka šalies ekonominei, socialinei, kultūrinei bei aplinkosauginei veiklai. Taigi, ekonominiai įvairių veiklos sričių metodai gali būti lengvai pritaikomi ir turizmo ekonominiams tyrimams. Pasaulinė kelionių ir turizmo taryba (World Travel and Tourism Council) 2011 m. patvirtino turizmo ekonominio poveikio tyrimų metodologiją, kuri suformuota remiantis Jungtinių Tautų Statistikos skyriaus patvirtinta turizmo įvertinimo rekomendaciniais metodais (Tourism Satellite Account)⁵. Šis metodas orientuotas visoms Jungtinių Tautų narėms, sudarytas taip, kad kiekviena šalis galėtų prisitaikyti, panaudoti savo statistinius duomenis, išanalizuoti ne vien tik tiesioginį, bet ir netiesioginį turizmo daromą poveikį.

Kadangi šis darbas labiau orientuotas į turizmą iš aplinkosauginės pusės, ekonominis jo poveikis aptariamas trumpai ir apibendrintai. Literatūroje turizmas minimas kaip viena iš didžiausių pasaulio pramonės šakų ir daugelis valstybių jį renkasi kaip prioritetinę šalies ūkio veiklą, o vystomas kaip verslo šaka, neabejotinai sukuria teigiamą poveikį ekonomikos plėtrai,

³ Vainienė I. Kaimo turizmo organizavimas. Vilnius: Engrimas, 2001. P.16

⁴ Ligeikienė R. A. Turizmo plėtra ir valdymas: daktaro dis. soc. mokslai: vadyba ir administravimas (03S)/ VU., 2003. P.27.

⁵ Methodology for producing the 2011 WTT/OE travel & tourism economic impact research// <http://www.wttc.org/research/economic-impact-research/methodology/>; prisijungimo laikas: 2012-01-06.

žmonių užimtumui, darbo našumui, papildo valstybės išdą. Kaip teigia E. Baroniūnaitė ir E. Meilienė⁶, turizmo daromas ekonominis poveikis yra valstybinio, regioninio ir visuomeninio planavimo bei ekonominės plėtros reikšmingas veiksnys.

Ekonomikos augimui didelę, pasižyminčią įvairove įtaką turi atvykstantis turizmas, kur turistai yra pagrindinis veiksnys, lemiantis lankomose vietovėse surenkamus mokesčius, skatinantis darbo rinkos bei aptarnaujančių sferų (prekybos, amatų, maitinimo, apgyvendinimo, keleivių vežimo, pramogų įmonių ir daugelio kitų) plėtrą. Prie šalies ekonominės gerovės kūrimo taip pat prisideda ir netiesioginis arba antrinis turizmo poveikis įvairioms veikloms: statybos, pramonės, žemės ūkio ir kitoms, tad galima teigti, jog turizmas yra itin svarbus reiškinys visuomenės veikloje, gerinantis užimtumo bei gaunamų lėšų rodiklius. Regionų komiteto nuomone, kai kuriuose Europos regionuose turizmas yra būtinas, nes taip skatinamas konkurencingumo augimas, sudaromos geros sąlygos struktūriniu požiūriu silpnėsių regionų plėtrai, jų pramonės šakų plėtimuisi.

Turizmo įtakos tyrimuose dažniau akcentuojamas daromas teigiamas poveikis ekonomikai, turizmas matomas kaip pelningas verslas, aplenkiant sukeliamus neigiamus pokyčius ir net neįtraukiant jų į tyrimus. Prie neigiamų ekonominių pasekmių priskiriamas kainų pokytis lankomose vietovėse. Čia gali išaugti mokesčiai, padidėti prekių bei paslaugų kainos, pavyzdžiui: nekilnojamojo turto ar maitinimo įstaigų teikiamų paslaugų kainos⁷. Taip pat ekonominiu atžvilgiu turizmas praranda dalį naudingumo ir dėl to, kad tai yra sezoniška veikla ir turistai nesilanko dažnai toje pačioje vietoje. Be to, kai turizmas tampa pagrindiniu ir vieninteliu sektoriumi tam tikroje teritorijoje, iškyla grėsmė išnykti kitoms veikloms. Svarbu pabrėžti, jog turizmas, kaip ekonominis veiksnys, daro neigiamą poveikį gamtinei aplinkai daugiau nei teigiamą. Ši problema analizuojama šio darbo kituose skyriuose ir priskiriama prie gamtinio turizmo tyrimų.

1.2. Turizmo poveikis gamtinei aplinkai

Turizmas, kaip daugiaspektė ekonominė veikla, turi dualistinį sąryšį su aplinka⁸. Iš vienos pusės, aplinkos ištekliai yra pagrindiniai faktoriai, leidžiantys turistams mėgautis esama situacija ir atsipalaiduoti. Iš kitos pusės, turizmas sukuria daugybę nepageidaujamų šalutinių

⁶ Baroniūnaitė E., Meilienė E. Turizmo ekonominio poveikio analizės ypatumai // <http://www.lrti.lt/veikla/publikacijos.html>; prisijungimo laikas: 2012-01-06.

⁷ Labanauskaitė D. Atvykstantojo turizmo įtakos regionų ekonominiam augimui vertinimas // Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. 2011, Nr. 1(25). P.158.

⁸ Ligeikienė R.A. Turizmo plėtra ir valdymas: daktaro dis. soc. mokslai: vadyba ir administravimas (03S)/ VU., 2003. P.26.

produktų, kurie, patekę į aplinką, ją pakeičia ir dažniausiai tie pokyčiai pasireiškia neigiamu aspektu. Be to, ne vien tik turizmo ekonominė veikla, tačiau ir kitos ūkinės veiklos keičia kokybę aplinkos išteklių, kurie gali būti naudojami turizmo reikmėms. Svarbu pabrėžti, jog ne tik turizmas daro įtaką aplinkai, tačiau ir pati aplinka vaidina didelį vaidmenį turizmo vystymuisi. Pavyzdžiui, nevaizdingas, agrarines ar suniokotas teritorijas yra sudėtingiau pritaikyti tiesioginei turizmo veiklai, o vaizdingos, kalnuotos ar ežeringos vietovės turi didelį potencialą ir tinkamumą.

Pastebima, jog lietuvių autorių darbuose dominuoja ekonominio turizmo tyrimai, o gamtinės ir kultūrinės aplinkos vaidmuo turizme paminimas tik paviršutiniškai. Yra žinoma, jog turizmo poveikis aplinkai pasireiškia per daugelį veiksnių. Nagrinėjant įvairių šalių autorių darbus matoma, jog turizmo poveikio aplinkai tyrimai akcentuoja ir daugiau išryškina neigiamą įtaką. Šiame skyriuje bus apžvelgti veiksniai tiek iš teigiamos, tiek iš neigiamos pusės. Turizmo poveikio aplinkai nagrinėjime, taip pat kaip ir ekonominėje, nėra vienos visuotinai naudojamos tyrimų metodologijos. Aplinkos tyrimai gali apimti klausimus nuo ekologinės ir ekonominės aplinkos sričių iki turizmo politinių bei planavimo priemonių. Kaip teigia Briassoulis, Straaten⁹, turizmo poveikio aplinkai analizės paprastai būna kokybinės ir aprašomosios ir tik keli poveikio aspektai būna ištiriami ir įvertinami praktiškai, kadangi turizmas yra įvairių veiklų kompleksas, kurio poveikis aplinkai yra pasklidęs tam tikroje teritorijoje, sudėtinga jį suskirstyti į kategorijas, tiksliai išmatuoti, atskirti nuo kitų, darančių įtaką, veiklų. Be to, daugumą aplinkos išteklių naudoja ne vien tik turistai, bet ir vietiniai žmonės, tad čia iškyla klausimas kaip atskirti, kur yra turistų daromas poveikis, o kur nebe jų. Svarbus veiksnys ir tai, jog turizmo formos ir veikla palaipsniui kinta prisitaikydamos prie ekonomikos, technologijų, socialinių įpročių ir standartų pokyčių, o tai reikalauja laiko ir papildomų stebėjimų, kad būtų tiksliai įvertinamas poveikis. Taigi, dėl aplinkos ir turizmo ryšių kompleksiskumo, nagrinėjant turizmą iš aplinkosauginės pusės, aptariamas platus laukas darančių įtaką veiksnių.

Daugelis autorių (Batta, Ceballos, Malviya, Briassoulis, Singh, Swarbrook) aplinkos ir turizmo sąveikos tyrimus taiko išskaidant aplinką į smulkesnes sudedamąsias dalis bei tiriant kiekvieną atskirai ir detalai. Pastebima, jog toks tyrimo būdas daugiau naudojamas tiriant neigiamą turizmo poveikį aplinkai. Teigiamo poveikio tyrimai remiasi bendromis išvadomis, paliečiant ir ekonominę naudą. Viena iš turizmo teikiamų gerųjų naudų aplinkai yra saugomų teritorijų ir kultūrinio paveldo vertybių apsauga, priežiūra, gerinimas ir pritaikymas visuomenės

⁹ Briassoulis H., Straaten J. V. D. Tourism and the Environment – regional, economic, cultural and policy issues // http://books.google.lt/books?id=GSwbsRYKVMUC&printsec=frontcover&hl=lt&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, P.23; prisijungimo laikas: 2012-01-06.

domėjimuisi ir lankymuisi tose teritorijose. Turistų srautai populiariose, lankomose vietose neša naudą vietinei ekonomikai, kadangi dėl įvairių rinkliavų, susijusių su turizmo veikla, yra papildomos biudžeto pajamos¹⁰. Dar vienas iš teigiamų turizmo veiklos poveikių yra didesnis išteklių, skirtų infrastruktūros plėtimui, kultūrinių paveldo ir gamtinių vertybių išlaikymui, panaudojimas. Kadangi teritorijos ir objektai projektuojami taip, kad pritrauktų kuo daugiau lankytojų, tad jų išlaikymas tampa prioritetine veikla ir yra skiriamas didelis dėmesys ir investicijos turizmo infrastruktūros kūrimui tiek iš valdžios, tiek iš privataus sektoriaus pusės. Toks projektavimas gali duoti žymią naudą aplinkai, kuri yra nenaudinga, tuščia ar suniokota, ją pertvarkant ir pritaikant turistinei veiklai. Nors turizmas yra labai populiarus, nuolat plečiamas, įvairiais aspektais nagrinėjama ir, tyrimų dėka, tobulinama sritis, tačiau bandoma turistams pasiūlyti aplinkai draugišką ar kuo mažiau neigiamą įtaką darančią veiklą, ypač šiuo metu, kai yra išpopuliarėjęs masinis turizmas. Taigi, turizmo veikla gali skatinti ir aplinkos apsaugą.

R. N. Batta¹¹ labai aiškiai ir paprastai apibrėžia, kas yra aplinka. Jis klasifikuoja ją į gamtinę, kultūrinę ir sukurtą žmogaus arba fizinę. Ši klasifikacija yra patogi ir daugelio autorių priimtina nagrinėjant turizmo sukeltą neigiamą poveikį kiekvienam aplinkos komponentui (žr. 1 lentelę). Neigiamas turizmo poveikis pasireiškia tuomet, kai lankytojų srautai ir naudojimas aplinka taip išauga, jog ji nebegali to atlaikyti ir tai priveda prie natūralių išteklių degradavimo ir užteršimo. Paminėtos problemos šiame skyriuje nagrinėjamos detalčiau.

1 lentelė. Turizmo poveikis aplinkai (sudaryta pagal R. N. Batta, 2000)

<i>Veikiami aplinkos komponentai</i>	<i>Galimos pasekmės</i>
Augalija ir gyvūnija	Augalijos išnaikinimas ar jos plotų sumažėjimas dėl statomų objektų turistams, augimviečių išnykimas, gyvūnų medžiojimas.
Užterštumas	Vandens užteršimas išleidžiant nešvarų nutekamąjį vandenį, nutekėjimas degalų, naftos; oro užterštumas dėl automobilių išmetamųjų dujų, kuro naudojimo šildymui; triukšmas dėl turistų veiklos.
Erozija	Dirvožemio struktūros pasikeitimas, suspaudimas, išplovimas, ardymas, griūčių rizika, upių krantų ardymas.
Gamtiniai ištekliai	Požeminio ir paviršinio vandens išnaudojimas; naudingų iškasenų išsekvojimas statyboms, elektros energijos gaminimui.

¹⁰ The impacts of tourism //

<http://www.nationalparks.gov.uk/learningabout/ourchallenges/tourism/impactsoftourism.htm>;
prisijungimo laikas: 2012-01-10

¹¹ Batta R. N. Tourism & the environment – a quest for sustainability //

<http://books.google.lt/books?id=IDJrdjwM7qYC&printsec=frontcover&dq=batta&hl=lt&sa=X&ei=P4NMT8SEFqKk0QWG0-2eBQ&ved=0CEcQ6AEwAg#v=onepage&q=batta&f=false>, P.59;
prisijungimo laikas: 2012-01-10.

1 lentelės tęsinys.

Vizualinė aplinka	Šiuokšlės aplinkoje; išsiskiriantys savo išvaizda ir nesiderinantys aplinkoje pastatai.
Žmogaus sukurta aplinka	Pastatytų teritorijų, žemės paskirties pakeitimas; infrastruktūros perteklius.
Kultūrinė aplinka	Poveikis turistams ir poveikis vietiniams gyventojams.

Gamtinėje aplinkoje turizmo neigiamas poveikis augalijai, gyvūnijai ir dirvožemiui pasireiškia dėl plečiamos infrastruktūros, apgyvendinimo įstaigų tinklo plėtimosi, naudingųjų medžiagų, naudojamų statybos darbams, išgavimo. Tokiu būdu yra sutrikdoma natūrali ekosistemų veikla. Vienas iš pagrindinių statinių, padariusių įtaką tokioms problemoms kaip oro užterštumas, triukšmas, erozija, augalijos sunaikinimas yra kelių nutiesimas¹². Ši problema ypač akcentuojama kalnuotose vietovėse. Įtaką ekosistemų sutrikdymui ir dirvožemio ardymui taip pat gali daryti turistai, kurie tam neskirtais takais praeidami trypia ar važiuoja per augalinę dalį dviračiais, joja žirgais. Šiai problemai spręsti lankomose ir saugomose teritorijose yra įrengiami specialūs pėsčiųjų takai, kuriais turistai naudodamiesi nedaro žalos aplinkai. Dirvožemio ardymui jautriausios vietos yra dykumos, kalnai ir išsausėjusios vietovės. S. Malviya¹³ prie turizmo daromos įtakos priskiria biologinės įvairovės ir ypač nykstančių rūšių mažėjimą dėl prekybos ir medžioklės. Pavyzdžių iliustruoti šį teiginį galima rasti ir Lietuvoje, kuomet žmonės savo malonumui vyksta į tolimus kraštus medžioti, o po kelionės jų nuotraukos kartu su nušautu laimikiu publikuojamos populiariuose žurnaluose.

Prie neigiamų pasekmių aplinkai nagrinėjama turizmo daroma įtaka vandens ištekliams. Turizmo pramonėje dideliais kiekiais naudojamas vanduo viešbučiams, plaukimo baseinams, golfo aikštynams bei pačių turistų poreikiams. Yra apskaičiuota, jog šilto klimato zonoje, turistai per atostogas išnaudoja beveik dvigubai daugiau vandens nei vietiniai gyventojai¹⁴. Ši problema itin aktuali vandens išteklių trūkumą turinčiose šalyse. Vandens transportas, jau minėti viešbučiai ir golfo aikštynai ne tik išnaudoja didelius švaraus vandens resursus, tačiau į aplinką išleidžia įvairių atliekų, kurios gali būti natūralios ir neorganinės. Tačiau didžiausia problema ta, kuomet

¹² Batta R. N. Tourism & the environment – a quest for sustainability // <http://books.google.lt/books?id=IDJrdjwM7qYC&printsec=frontcover&dq=batta&hl=lt&sa=X&ei=P4NMT8SEFqKk0QWG0-2eBQ&ved=0CEcQ6AEwAg#v=onepage&q=batta&f=false>, P.64; prisijungimo laikas: 2012-01-10.

¹³ Malviya S. Tourism: leisure and recreation // <http://www.google.lt/search?tbm=bks&hl=lt&q=Malviya+tourism>, P.32; prisijungimo laikas: 2012-01-10.

¹⁴ Singh L. K. Ecology, environment and tourism // http://books.google.lt/books?id=s1P8iJBKx8sC&dq=Singh+L.K.+Ecology,+environment+and+tourism&hl=lt&source=gbs_navlinks_s, P.91; prisijungimo laikas: 2012-01-10.

išleidžiamos atliekos yra blogai apdirbtos ir neatitinka keliamų reikalavimų. Į vandenį dėl veiklos skirtos turizmui gali patekti ir degalai, tepalai, kiti naftos produktai, cheminės trąšos, pesticidai, herbicidai, užteršdami ištikus vandens telkinius ir sukeldami grėsmę vandens augalijai ir gyvūnijai. Verta paminėti, jog vandens tarša dažnai atsiranda dėl kitų pramonės ar žemės ūkio sričių veiklos ir tokiu būdu stabdo galimą turizmo plėtrą.

Turizmo veiklos padidėjimas gali sukelti staigų natūralių išteklių išsekimą, privesti prie miškų iškirtimo, vandens ir net gyvosios gamtos išnykimo. Miškų problema daugiau pastebima besivystančiose šalyse, kurios neturi alternatyvių energijos išteklių. Miškingos teritorijos naudojamos jas iškertant kurui ir statyboms, įvairūs gyvosios gamtos ištekliai paverčiami suvenyrais, drožiniais, gyvūnų kūno dalys dideliu pasipelnymo šaltiniu¹⁵.

Aplinkoje vienas iš labiausiai pastebimų turistų elgesio poveikių yra šiukšlinimas. Atliekų atsikratymas pakelėse, stovyklavietėse, miškuose, poilsio aikštelėse ar vandens telkiniuose sukelia ne tik vizualinę taršą, tačiau ir ekologines problemas. Prie vizualinės aplinkos taršos prisideda ir netinkamai suprojektuoti turizmui skirti statiniai, nederantys prie natūralios aplinkos.

XX a. nuolat tobulėjančios technologijos, kurios, pritaikytos turizmui, sukelia įvairių formų taršą. Susidarantis didelis keliaujančių turistų srautas daro įtaką oro užterštumui. Davos deklaracijoje¹⁶ teigiama, jog turizmas prisideda prie klimato kaitos ir globalinio atšilimo, išmesdamas į atmosferą apie 5 procentus anglies dvideginio dujų, kurios sukelia šiltnamio efektą. Iš tiesiogiai su tuo susijusių veiklų kaip pagrindinę galima išskirti transportą, ypač keliavimą lėktuvais. Jungtinių Tautų pasaulio turizmo organizacijai priklauso kompanijos, organizacijos, nevyriausybinės organizacijos, mokymosi įstaigos, kurios yra glaudžiai susijusios su turizmu (Affiliate Members) ir prisideda savo žiniomis bei kompetencija prie atsakingo, darnaus ir visiems prieinamo turizmo vystymosi¹⁷. Šios organizacijos narėmis yra kai kurių šalių avialinijos, pavyzdžiui, Prancūzijos „Air France“, Irano „Iran Air“, Čilės „Lan Airlines“, be to, ta pačia kryptimi veikiančios, bet dar nesančios narėmis, (pvz., Vokietijos „Lufthansa“). Šios avialinijos vykdo savo veiklą taip, kad kuo labiau sumažintų neigiamą poveikį aplinkai, prisideda prie šalių narių nustatyto darbo plano įgyvendinimo. Svarbu paminėti, jog prie oro užterštumo prisideda iškastinio kuro deginimas, kuris teikia šildymą ir energiją turizmui skirtiems įrengimams ir pastatams bei išskiria į aplinką šalutinius produktus. Šios paminėtos

¹⁵ Malviya S. Tourism: leisure and recreation // <http://www.google.lt/search?tbm=bks&hl=lt&q=Malviya+tourism>, P.32; prisijungimo laikas: 2012-01-10.

¹⁶ Davos deklaracija // <http://sdt.unwto.org/sites/all/files/docpdf/davosdeclaration.pdf>; prisijungimo laikas: 2012-01-10

¹⁷ UNWTO Affiliate Members // <http://www.platma.org/>; prisijungimo laikas: 2012-01-10.

priežastys ir įvairių transporto priemonių išmetamos dujos gali sukelti rūgštinių liūtų ir prisidėti prie globalinio atšilimo.

Dar vienas neigiamas poveikis aplinkai dėl turizmo yra sukeliamas triukšmas. Nors miestuose ir taip sutinkamas pakankamai aukštas triukšmo lygis, tačiau kurortinėse vietose ši problema pasireiškia nakties metu, kuomet poilsiautojai linksminasi naktinėse diskotekose, baruose, o dažnai ir viešbučių kambariuose. Tenka rasti neigiamų atsiliepimų apie viešbučius būtent dėl gyventojų keliamo triukšmo gyvenamose patalpose. Taip pat turizmo veikla gali sutrikdyti žmonių ramybę, sukelti stresą, varginti, be to prisidėti ir prie gyvojo pasaulio sutrikdymo dėl turistų naudojamų motorinių valčių, vandens motociklų ar aero-rogių, keliavimo lėktuvais, ypač jiems kylant ir leidžiantis. Pastarajai problemai spręsti valdžios institucijos imasi priemonių, pavyzdžiui, lėktuvai pagal sukeliama garso stiprumą skirstomi į tris grupes, o Jungtinėse Amerikos Valstijose leidžiamos normos, jog būtų naudojami kuo mažesnę garsą leidžiantys lėktuvai¹⁸.

1.3. Turizmo poveikis sociokultūrinei aplinkai

Sociokultūrinę turizmo įtaką galima nagrinėti iš kokybinės ir kiekybinės pusės. Kokybiniai vertinimai yra problemiški dėl tikslaus poveikio nustatymo, nes procesą galima stebėti, tik sudėtinga apibrėžti pasekmes, o kiekybinio poveikio išmatavimas nėra toks komplikotas¹⁹. Toliau šiame skyriuje sociokultūrinis turizmo poveikis nagrinėjamas paliečiant žmonių elgesį ir su tuo susijusius ekonominius veiksnius.

Yra teigiama, jog turistų vykimas į kitas šalis, bendravimas su ten gyvenančiais žmonėmis duoda teigiamus rezultatus svetimos kultūros pažinime, vyksta tarpkultūrinių ryšių apsikaitimas tarp turistų ir vietinių, tai duoda abipusę naudą, didėja paties žmogaus bendras pasaulio suvokimas, toleravimas kitų tradicijų bei svetimos kultūros pripažinimas, domėjimasis, jos populiarinimas. Gilesnis kitų kultūrų pažinimas išsklaido sudarytus neigiamus įvaizdžius ar stereotipus, skatina bendravimą ir draugystę. Tad galima teigti, jog sociokultūrinio turizmo poveikis ženkliai prisideda prie žmogaus sąmoningumo ugdymo. Taip pat jis leidžia praktiškai pajusti, paliesti, išgyventi tai, ką namuose galima tik teoriškai sužinoti, gaunant informaciją iš literatūros. Be to, turizmas gali būti priežastis, neleidžianti išnykti tam tikroms kultūrinėms

¹⁸ Tiwari N., Tiwari A. P. Ecotourism // http://books.google.lt/books?id=neHt8NpQhnMC&hl=lt&source=gbs_navlinks_s, P.41; prisijungimo laikas: 2012-01-16.

¹⁹ Žilinskas V. J. Turizmo sociokultūrinio poveikio aktualijos // Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. 2011, Nr. 1(25). P.274.

tradicijoms ir amatams, kuomet regionas tampa turistų dažnai lankoma vieta būtent dėl jų kultūrinių vertybių²⁰.

Sociokultūrinis turizmo poveikis iš neigiamos pusės, susijęs su ekonominėmis priežastimis, pasireiškia, kai atsiranda tiesioginis kontaktas su atvykstančiais turistais, kuomet norima pademonstruoti savo kultūrą ir iš to gauti pelno. Tai gali iškreipti tradicinius amatus ir papročius, juos supaprastinti ir pateikti kaip sukomercintus renginius, kurie pritaikomi masiniam lankytojų srautui. Neigiamas sociokultūrinis poveikis taip pat gali atsirasti, jeigu turizmo vystymasis ir iš jo gaunama ekonominė nauda valdomi ir realizuojami neteisingai, tokiu būdu formuojasi vietinių gyventojų nepasitenkinimas, galintis sukelti konfliktus su turistais²¹. Panaši problema yra ta, kai už turistų keliones ir gyvenimą svetimose šalyse didžioji dalis pinigų lieka avialinijoms, viešbučiams ir kitoms tarptautinėms įmonėms, o ne vietiniams verslininkams ar darbuotojams. Apskritai, turizmo plėtra regionuose gali išstumti kitas veiklas ir padaryti šalies ekonomiką labai jautrią ir priklausomą vien tik nuo turizmo, sukelti kainas prekių ir paslaugų, jų trūkumą ar perpildymą. Šie pokyčiai, daugiausiai juntami vietinių gyventojų, sukelia priešišumą turistų atžvilgiu.

Mason P.²² teigia, jog sociokultūrinis turizmo poveikis gali atsispindėti ir žmonių elgesyje. Kaip vieną iš pavyzdžių pateikia demonstracinį efektą, kuris priklauso nuo esamų materialinių skirtumų tarp turistų ir vietinių. Atvykėliai, demonstruodami gerą turtinę padėtį ir gyvenimo būdą, sukelia ten gyvenančių žmonių žavėjimąsi, bet tuo pačiu ir apmaudą, kad to jie neturi ir negali įsigyti. Iš to kyla tokios problemos kaip atvykėlių apiplėšimai, išmaldos prašymai, kadangi yra akivaizdu, jog turistai finansiškai apsirūpinę. Be to, šis efektas gali sukelti kitokius pokyčius, nes turistai yra pavyzdys, paskatinantis vietinius gyventojus, ypač jaunimą, keisti savo gyvenimo būdą ar netgi emigruoti, atsiranda galimybės formuoti kultūrą asimiliacijai.

²⁰ Singh L. K. Ecology, environment and tourism // http://books.google.lt/books?id=s1P8iJBKx8sC&dq=Singh+L.K.+Ecology,+environment+and+tourism&hl=lt&source=gbs_navlinks_s, P.88; prisijungimo laikas: 2012-01-10.

²¹ Cooper Ch., Fletcher J., Fyall A. ir kt. Tourism – principles and practice // http://books.google.lt/books?id=jlBa76_JzaoC&dq=Tourism:+principles+and+practice&hl=lt&source=gbs_navlinks_s, P.194; prisijungimo laikas: 2012-01-16.

²² Mason P. Tourism impacts, planning and management // <http://books.google.lt/books?id=ODfLps-SPssC&printsec=frontcover&hl=lt#v=onepage&q&f=false>, P.58; prisijungimo laikas: 2012-01-20.

Neribojamas turizmas teritorijose, kurios turi kultūrinio paveldo, gamtines, archeologines vertybes ir pasireiškia autentiškumu, gali sukelti kultūrinę degradaciją, kuomet viskas orientuojama į turizmo teikiamą ekonominę naudą ir derinantis tik prie turistų poreikių. Prie sociokultūrinio turizmo poveikio galima išskirti kultūrinį šoką, kuris gali būti dvipusis, jaučiamas tiek vietinių, tiek atvykstančiųjų. Tai formuojasi dėl kitos kultūros nepažinimo, nepasiruošimo ją priimti, bendrauti²³.

²³ Žilinskas V. J. Turizmo sociokultūrinio poveikio aktualijos // Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. 2011, Nr. 1(25). P.275.

2. APLINKOSAUGOS ASPEKTAI TURIZMO PLĖTROJE

2.1. Darnus turizmas ir jo šakų įvairovė

Aptartos turizmo problemos, parodo, jog tai didelė ir įvairiapusę įtaką galinti padaryti sritis, tad problemų sprendimui labai svarbu, kokia kryptimi atliekama turizmo plėtra. Turizmo valdymas yra pasaulio darnios plėtros sudedamoji dalis ir valstybių strateginiuose dokumentuose išskiriamas prie ekonomikos vystymosi prioritetų. Lietuvos Darnaus vystymosi strategijoje²⁴ turizmas, kaip ir kitos pagrindinės ūkio šakos, analizuojamas susiejant jį su poveikiu aplinkai. Šios strategijos vienas iš prioritetų, atitinkantis nagrinėjamą temą, yra turizmo įtakos aplinkai švelninimas, tuo pačiu stiprinant ekologinę įtaką ir aplinkos išsaugojimo svarbą jam vystantis. Šiems uždaviniams įgyvendinti iškelti ilgalaikiai ir trumpalaikiai tikslai, kurie akcentuoja darnų ir geros kokybės vystymąsi teritorinės turizmo plėtros, infrastruktūros bei paslaugų planavime ir vykdyme, visuomenės aplinkosauginį ugdymą, gebėjimų stiprinimą, gamtinių išteklių apsaugą ir tausojantį vartojimą.

Neigiami turizmo padariniai lemia naujų būdų ir priemonių kūrimą, kurios darytų turizmo veiklą draugišką aplinkai ir patrauklią visuomenei. Pastaraisiais dešimtmečiais didelis dėmesys aplinkai suformavo sąlygas plėtotis tausojančiam arba kitaip darniam (anglų kalba „sustainable“) turizmui. Apibrėžimų, kas yra darnus turizmas, yra daug, tačiau nėra visuotinai priimto ir vartojamo tik vieno. Daugelyje literatūros apie tausojantį turizmą šaltinių, naudojamas Brundtland komisijos ataskaitoje apibrėžtas darnus vystymasis, kurio tikslai pritaikyti ir turizmui: „Tai yra siekis patenkinti dabarties poreikius nekeliant pavojaus būsimųjų kartų gebėjimui patenkinti savuosius“²⁵. Svarbu žinoti, jog tausojantis turizmas pasižymi šiais bruožais:

1. Gamtinės ir kultūrinės aplinkos apsaugos užtikrinimas, išteklių racionalus naudojimas;
2. Kultūrinių tradicijų, vertybių saugojimas, pagarba, puoselėjimas, tarpkultūrinio tolerantiškumo ugdymas;
3. Ekonominės ir socialinės naudos teikimas bei užtikrinimas, prisidėjimas prie skurdo mažinimo;

²⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimu Nr. 1160 patvirtinta „Nacionalinė darnaus vystymosi strategija“/Valstybės žinios. 2003, Nr. 89-4029.

²⁵ Ekoturizmo metodinės rekomendacijos// www.tourism.lt/informacija/Ekoturizmo%20GALUTINIS_11.doc; prisijungimo laikas: 2012-01-23.

4. Teikiamų paslaugų aukšta kokybė, visuomenės švietimas, ugdymas, tausojančio gyvenimo būdo skatinimas.

Taigi, apibendrintai galima teigti, jog ekonominis augimas persipindamas kartu su aplinkos ir socialinėmis gyvenimo vertybėmis yra pagrindiniai aspektai, kuriais remiantis vystomas tausojantis turizmas. Šie principai gali būti taikomi įvairioms turizmo formoms plėtoti. Kol tarptautinė turizmo bendruomenė įgyvendins tausojančio turizmo bruožus, tol pasaulinis turizmas galės plėstis ir klestėti. Svarbu, jog visuomenė suprastų, kad turizmas negali plisti neribotai ir greitai, tam įgyvendinti turi būti imamasi ilgalaikių planavimo ir valdymo priemonių, kurios veiktų efektyviai ne vien tik gamtinę aplinką, tačiau turėtų svarų indėlį ekonominėje, socialinėje, kultūrinėje bei politinėje erdvėje.²⁶ Prie to svariai prisidėti turėtų privatus ir viešasis sektorius bei įvairios savanoriškos organizacijos. Pasaulinė turizmo organizacija akcentuoja, jog dalyvavimas ir sutarimas darnaus turizmo plėtroje negali būti pilnavertiškas be stipraus politinio valdymo ir su tuo susijusių grupių informuotumo. Be to, plečiant tausojamąjį turizmą svarbu, jog siūloma veikla ir paslaugos atitiktų turistų reikalavimus ir aukštą pasitenkinimo lygį, suteiktų naudingų žinių apie darnų vystymąsi²⁷.

Darnaus turizmo požymius nuo masinio turizmo galima atskirti detaliau nagrinėjant pagrindines naudojamas koncepcijas ir reikalavimus, vystymosi strategijas, turistų elgesį, įvairių veiklų pobūdį. Platesniam suvokimui svarbu aptarti su darnia plėtra susijusių įvairių turizmo rūšių ryšius. Šiame darbe bus remiamasi Swarbrooke²⁸ schema, kurioje tausojantis turizmas yra pagrindinė ašis kitoms turizmo rūšims (1 pav.). Randamas ir kitoks turizmo rūšių skirstymas, pavyzdžiui Fennell²⁹ apibendrinamas kitų autorių darbus, ekoturizmą pamini kaip gamtinio turizmo dalį, nors pats ekologinį turizmą laiko tvaraus vystymosi dalimi. Informatyvi šio autoriaus sudaryta palyginamoji ekoturizmo ir gamtinio turizmo apibrėžimų lentelė. Joje pateikta, kaip skirtingi autoriai tą patį dalyką nevienodai apibūdina, akcentuodami skirtingus aspektus. Pavyzdžiui, susidomėjimas gamta, saugomomis teritorijomis, nauda vietiniams žmonėms dominuoja daugelio autorių apibrėžimuose, tačiau kultūra, nuotykių ar mėgavimasis

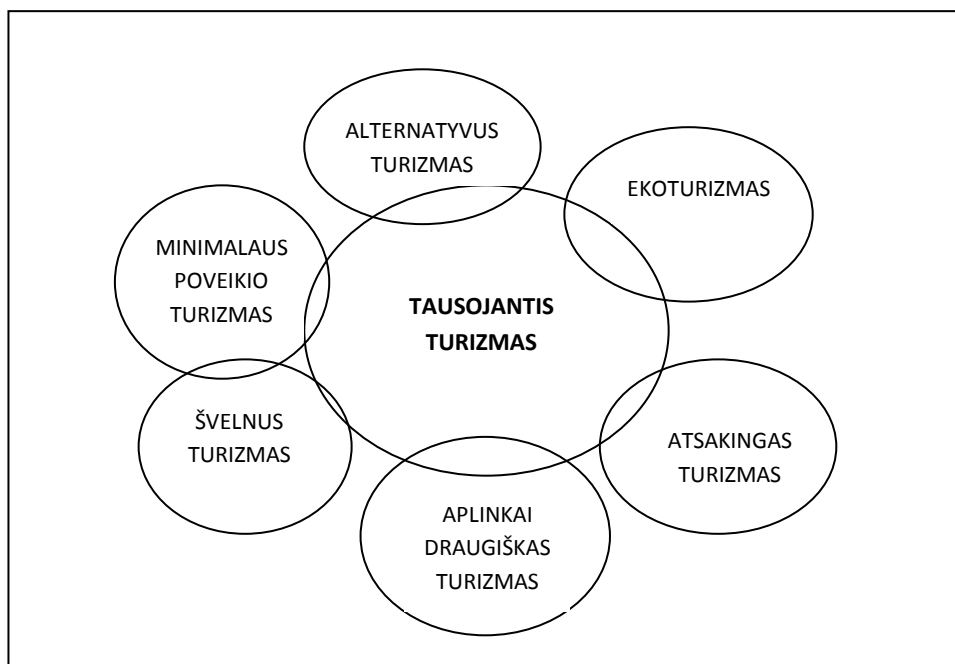
²⁶ Edgell D. L. Managing sustainable tourism: a legacy for the future // http://books.google.lt/books?id=86HPqmvzybkC&hl=lt&source=gbs_navlinks_s; prisijungimo laikas: 2012-01-23.

²⁷ Darnaus ir atsakingo turizmo gairės // www.ukminfo.lt/get.php?f.822, P.9; prisijungimo laikas: 2012-01-24.

²⁸ Swarbrooke J. Sustainable tourism management // <http://books.google.lt/books?id=1WQtIOqVT3gC&printsec=frontcover&dq=sustainable+tourism+management&hl=lt&sa=X&ei=mrFLT5OyB42S0QWdyviFDg&ved=0CDoQ6AEwAA#v=onepage&q=sustainable%20tourism%20management&f=false>, P.14; prisijungimo laikas: 2012-01-24.

²⁹ Fennell D. A. Ecotourism. New York: Routledge, 2008. P.20.

aplinka ekoturizmo apibrėžimuose retai pasitaiko. Požiūrių įvairovė apsunkina bet kokius tyrimus, tačiau toliau, nagrinėjant darnaus turizmo temą, bus aptariamasi dažniausiai naudojamos populiariausios su tuo susijusios įvairių turizmo rūšių definicijos ir bruožai.

1 pav. Tausojančio turizmo ryšys su kitų rūšių turizmu (sudaryta pagal Swarbrooke, 1998)

Kaip matoma brėžinyje (1 pav.), su darniu turizmu yra susijęs atsakingas turizmas. Tai pakankamai nauja turizmo kryptis, kuri pradėjo formuotis prieš maždaug 15 metų ir įtvirtinta 2002 m. Keiptauno atsakingo turizmo deklaracijoje³⁰. Atsakingo turizmo vienas iš pagrindinių uždavinių yra darni plėtra. Nagrinėjama turizmo rūšis remiasi pagrindiniais trimis darnaus vystymosi aspektais – ekonominiu, socialiniu ir aplinkosauginiu. Šių aspektų neigiamo poveikio mažinimas yra vienas iš atsakingo turizmo bruožų. Mažindamas neigiamą poveikį sudaro sąlygas vietinėms bendruomenėms gauti ekonominę naudą, pagerinti darbo sąlygas, apsaugoti gamtos ir kultūros paveldą. Atsakingas turizmas kreipia dėmesį į vietinius žmones, juos įtraukia, kuomet daromi svarbių, jų gyvenimui įtaką darančių sprendimų priėmimai. Taip pat, kreipiamas dėmesys ir turistui, suteikiama malonių patirčių ir naudą turistams, nes vystomi abipusiai ryšiai su vietiniais gyventojais, pagarba, pasitikėjimas, prieiga žmonėms su fizine negalia. Atsakingo turizmo principus galima pritaikyti bet kurioms kitoms turizmo rūšims, siekiant, kad veikla būtų labiau atsakinga. Tai gali būti plačiai siektina tiek gamtinėje, tiek socialinėje ar ekonominėje aplinkoje, sutelkiant jėgas į pokyčius ypač stambiose tarptautinėse įmonėse. Žinoma, prie

³⁰ Keiptauno deklaracija // <http://www.environment.gov.za/sustdev/documents/pdf/The%20Cape%20Town%20Declaration.pdf>; prisijungimo laikas: 2012-01-28.

teigiamų pokyčių turėtų prisidėti viešasis sektorius, taikydamas efektingas reguliavimo priemonės ir sudarydamas palankią politinę aplinką. Didelis indėlis turėtų būti valdžios įstaigų, aplinkosauginių organizacijų ir saugomų teritorijų administracijų.

Darnaus ir atsakingo turizmo priešpriešoje atrandamas vienas esminis skirtumas: atsakingame turizme sukuriama sąlyga kiekvienam dalyvaujančiam prisiimti atsakomybę už atliktos veiklos padarinius. Tad teigiama, jog turi būti veikiantys aktyvūs ir žingeidūs turistai bei vietiniai gyventojai, kurie domėtusi, norėtų įgauti daugiau įgūdžių, būtų motyvuoti veikti tokia linkme, kuri atneštų teigiamus pokyčius³¹.

Alternatyvų turizmą išnagrinėti vienareikšmiškai yra sudėtinga, tai komplikauta sritis, taip pat kaip ir kitos turizmo rūšys neturinti vieno bendro apibrėžimo, aprašoma ir nagrinėjama skirtingais parametrais. Ši rūšis susiformavusi kaip atsvara populiariajam turizmui, tad pats paprasčiausias apibūdinimas galėtų būti, jog alternatyvus turizmas yra tai, kas nėra masinis turizmas. Jis apibrėžiamas kaip procesas, kuris skatina įvairių bendruomenių narių keliavimą, ryšių tarp jų atsiradimą, savitarpio bendravimą, solidarumą³².

Galima išskirti šio turizmo veiklos pagrindinius bruožus. Tai saugantis aplinką, kultūrinį paveldą, besiremiantis ekologinėmis idėjomis keliavimo būdas, siūlantis mažesnio masto ir mažiau išpopuliarintas veiklas, kurios daugiausiai išsidėstę užmiesčiuose, kaimiškose vietovėse ir yra organizuojamos ten gyvenančių vietinių narių. Toks turizmas leidžia pajusti teigiamą poveikį vietinėms, o ypač vargingesnėms bendruomenėms. Turistas stengiasi nuvykti į niekada nelankytas vietas, atrasti tai, ko dar niekas nematė, kas atneštų nuotykių, sukeltų pasitenkinimą ir leistų nors trumpam pamiršti civilizaciją. Šiam tikslui pasiekti, turistas apsigyvena taip pat kaip vietiniai, nesinaudoja įprasta turizmo infrastruktūra, keliauja vienas arba labai mažomis grupėmis ir stengiasi įgyti kuo daugiau žinių ne vien tik kelionės metu, bet ir prieš ją. Su išdėstytais teiginiais sutinka ir Lubbe³³, teigdamas, jog alternatyvų turizmą pasirinkę turistai nori užsiimti kitokia veikla nei masinio turizmo naudotojai, praleisti kuo mažiau laiko su kitais turistais, tą laiką išnaudojant bendravimui su vietos gyventojais. Šis autorius alternatyvų turizmą siūlo skaidyti į dar smulkesnes rūšis, kurias apibūdina kaip naujojo turizmo formas, stipriai akcentuojančias gamtines, socialines ir kultūrines vertybes.

³¹ Darnaus ir atsakingo turizmo gairės // www.ukminfo.lt/get.php?f.822, P.11; prisijungimo laikas: 2012-01-24.

³² Pears D. G. Alternative tourism: concepts, classifications and questions // <http://books.google.lt/books?id=h2adogyK8O8C&printsec=frontcover&dq=Tourism+alternative+s&hl=lt&sa=X&ei>, P.18, prisijungimo laikas: 2012-01-24.

³³ Lubbe B. Tourism management in Southern Africa // http://books.google.lt/books?id=kmJPwmorZFcC&dq=alternative+tourism&hl=lt&source=gbs_navlinks_s, P.87; prisijungimo laikas 2012-01-24.

Apskritai, tyrinėjant alternatyvų turizmą, pastebimas jo išskaidymas į tipus. Tai kultūrinis, socialinis, kaimo, urbanistinis, sveikatos. Lertcharoenchoke³⁴ teigia, jog alternatyvus turizmas gali būti sinonimas žaliojo, darnaus turizmo, o kiekvienas tipas gali būti skirstomas į dar smulkesnius ir nagrinėjamas konkrečiau. Šis autorius neteikia labai didelės reikšmės konkrečių tipų išskyrimui ir aprašymui, tačiau akcentuoja tai, jog terminas alternatyvus turizmas ir bet kokios jo rūšys turi turėti pagrindinį tikslą – išsaugoti bendruomenes ir jų aplinką. Svarbu paminėti, jog ekologinis turizmas taip pat dominuoja kaip alternatyvaus turizmo sritis, tačiau šiame darbe remiamasi Swarbrooke pateikta teorija, kur ekoturizmas yra darnaus turizmo dalis ir išnagrinėtas plačiau atskirai.

Darnaus turizmo kontekste išskiriama švelnaus (anglų kalba „soft“) turizmo sąvoka, ją galima sutikti naudojant ir alternatyvaus turizmo fone. Ši koncepcija įgavo populiarumą maždaug prieš trisdešimt metų Europoje, Alpių kalnų regionuose, kadangi tai bet kokiai veiklai, o ypač turistinei, jautrios vietos, reikalaujančios ekologiškos vystymosi politikos³⁵. Ši kryptis patvirtinta 1984 m. Chur deklaracijoje, teigianti, jog švelnus turizmas yra abipusis vietinių bendruomenių ir juos lankančių žmonių supratimas, elgesys, kuris nesukelia pavojaus kultūriniam identitetui ir stengiasi kiek galima daugiau rūpintis aplinka bei daryti kuo mažesnę poveikį. Turistas pirmenybę teikia naudojimuisi vietine infrastruktūra.

Darnaus turizmo viena iš sudedamųjų dalių galima laikyti ir ekoturizmą. Tarptautinė ekoturizmo asociacija jį apibrėžia kaip atsakingą keliavimą į gamtines vietas, kuris prisideda saugant aplinką ir gerina vietinių žmonių gerbūvį. Ekoturizmo pradžia yra diskutuotina, tačiau pirmieji apibrėžimai, panaudoti jau prieš daugiau nei 20 metų. Masinio turizmo sukeltos neigiamos pasekmės ir žmonių sąmoningumo augimas bei noras sumažinti šiuos padarinius buvo priežastis atsirasti naujai kryptčiai. Vienareikšmiškos daugelio autorių išvados apie ekoturizmą nėra, tačiau Beeton³⁶ priveda prie bendrų dominuojančių elementų: ekoturizmas yra gamtinė, mokomoji ir, žinoma, su darnia plėtra susijusi veikla. Jis teigia, jog be gamtos turizmas ir net negalėtų būti laikomas ekologiniu, čia priskiriama augalija, gyvūnija ir kai kurios žmonių paveiktos teritorijos. Keliavimas aplinkoje skatina domėjimąsi ja, tad ekoturizmas turėtų suteikti įdomią ir naudingą informaciją ne vien tik apie gamtinę, tačiau ir apie kultūrinę aplinką bei

³⁴ Lertcharoenchoke N. Alternative tourism // Abac journal. 1999, Nr. 2(19).

³⁵ Smith L. V., Eadington W. R. Tourism alternatives – potentials and problems in the development of tourism // http://books.google.lt/books?id=h2adogyK8O8C&dq=smith+eadington+tourism&hl=lt&source=gbs_navlinks_s, P.18; prisijungimo laikas: 2012-01-26.

³⁶ Beeton S. Ecotourism – a practical guide for rural communities // http://books.google.lt/books?id=mbXMzBRRfGQC&dq=ecotourism&hl=lt&source=gbs_navlinks_s, P.1-3; prisijungimo laikas: 2012-01-28.

objektus. Ekologinis turizmas prisideda prie darnios plėtros ne vien tik iš gamtinės pusės, tačiau prisidedamas prie vietinių bendruomenių kultūrinio ir finansinio gerbūvio sukūrimo, nenusižengiant tausojančios plėtros idėjai. Kiti autoriai (Hetzer, Fennell) kaip ketvirtą požymį atskirai išskiria ekonominę turizmo naudą vietinei bendruomenei. Apibendrinant, galima išskirti Pasaulinės ekoturizmo asociacijos pateikiamus principus, nors jie persipina su aptartų autorių pateiktais požymiais, tačiau yra konkretesni. Tai poveikio aplinkai mažinimas, gamtos ir kultūros vertybių, socialinės ir politinės aplinkos pažinimo bei pagarbos joms ugdyimas, teikiama teigiama bei finansinė nauda vietiniams ir gamtos apsaugai bei lankytojams³⁷.

Ekoturizmas aprėpia daugelį veiklų, kurios yra įprastos kitoms turizmo rūšims, tačiau jos skiriasi grindžiamais principais, filosofija ir mokomuoju pobūdžiu. Viena iš pagrindinių ekoturizmo krypčių yra individualios ir įvairesnio pobūdžio kelionės, kuriose siekiama ne tik aplankyti žinomus objektus ar vietas, bet patirti ir socialiai pažinti aplinką, pajusti kontaktą su vietine bendruomene ir gamta. Tad vystant ekoturizmą yra labai svarbus jo produkto autentiškumo išskyrimas ir parodymas, pavyzdžiui maisto gaminimas, gyvenimo būdo, tradicijų demonstravimas. Pastebimas keliautojus motyvuojančių veiksmų pokytis, kuomet keliaujama dėl noro pažinti ir sužinoti kažką naujo, sudaro palankias sąlygas plisti informacijai apie sukeliamus neigiamus pokyčius ir kaip jų išvengti. Be to, įvairūs aplinkos ir ekonominiai veiksniai gali palaiapsniui tapti prielaida ekoturizmo vystymuisi.

Lietuvoje tai dar naujai pradedanti vystytis ir programų lygmenyje egzistuojanti sritis, kuria gali būti klaidinama visuomenė, kuomet gamtinis turizmas pavadinamas ekologiniu, vien dėl rinkodaros tikslų. Ekoturizmo metodinėse rekomendacijose³⁸ aiškiai ir susistemintai pateikiamos reikiamos valdymo sąlygos ekologinio turizmo vystymuisi Lietuvoje. Svarbu tai, jog ekoturizmas ir jo apibrėžimas yra pripažintas, reglamentuojamas ir diegiamas kaip darnaus vystymosi veiksnys, yra sukurtos teisinės prielaidos, leidžiančios jo vystymąsi, finansiniai mechanizmai, parengtas plėtros teritorijų sąrašas, apibrėžtos sąlygos, organizuojamas informavimas, mokymas ir kitos priemonės. Žinoma, be to dar daug reikia įdirbio, tyrimų ir įvairių sričių plėtros, kad būtų galima sėkmingai plėtoti ekoturizmą Lietuvoje.

³⁷ <http://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism>; prisijungimo laikas: 2012-01-28.

³⁸ Ekoturizmo metodinės rekomendacijos // www.tourism.lt/informacija/Ekoturizmo%20GALUTINIS_11.doc; prisijungimo laikas: 2012-01-23.

2.2. Aplinkosauga turizmo plėtros dokumentuose

Turizmo valdymas ir plėtra reguliuojami teisiniais dokumentais, įvairiomis strategijomis, kurių sukuriama tiek nacionaliniu, tiek regioniniu lygiu vis daugiau, tad galima teigti, jog turizmo planavimo veikla intensyviai vystosi. Toliau darbe bus bandoma apžvelgti pagrindinius su turizmo veikla susijusius teisinius dokumentus, juose išryškinti gamtinių ir kultūrinių išteklių svarbą, o taip pat atrasti turizmo ir aplinkos apsaugos ryšį ir išnagrinėti šių veiksnių įtaką bei suteikiamas galimybes turizmo formavimuisi, remiantis Ukmergės rajono teritorija kaip pagrindu.

Pagrindiniu teisiniu dokumentu, apibrėžiantį turistinę veiklą, galima laikyti Turizmo įstatymą³⁹. Jame turizmas apibrėžiamas kaip verslo ir suteikiamų paslaugų sritis, paminint aplinkos komponentus, tik kaip šiai veiklai reikalingus išteklius ir daugiau neskiriant dėmesio gamtinės aplinkos naudojimo reguliavimui. Lietuvos Respublikos teritorijos bendrajame plane⁴⁰ nemažai dėmesio skiriama rekreacinių teritorijų tvarkymui, naudojimui bei suskirstymui į arealus. Čia daugiau akcentuojami ir išskiriami gamtiniai veiksniai, lemiantys teritorijų tinkamumą turizmui. Pastebima, jog svarbų vaidmenį atlieka aplinkos sveikumas bei ekologinis atsparumas. Be to, siektina, jog valstybės prioritetiniu uždaviniu taptų pažintinio turizmo plėtra, kuri apimtų saugomų teritorijų ir kultūros paveldo apsaugą ir racionalų tvarkymą bei naudojimą,

Turizmo, kaip aplinkosauginės veiklos, tikslai plėtros dokumentuose geriausiai atsispindi Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje⁴¹. Čia prie pagrindinių uždavinių kaip prioritetas išskiriama ekologinio, kaimo bei kultūrinio turizmo plėtra, projektų, kurie užtikrintų aplinkos kokybę, gamtinių ir kultūrinių vertybių išsaugojimą, racionalų rekreacinių išteklių naudojimą, plėtra ir rėmimas. Taip pat kaip svarbus veiksnys yra turizmo infrastruktūros plėtros pritaikymas prie aplinkos, jos rekreacinių išteklių ir regionų ekologinio talpumo.

Turizmo plėtra yra svarbi šaka bendram valstybės ūkio vystymuisi. Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikėje strategijoje⁴² turizmas siejamas su tokiais veiklos sektoriais kaip transportas, žemės ūkis, verslo, regionų plėtra ir aplinkos apsauga. Šio dokumento prieduose nagrinėjamos sektorinės ūkio šakos, o atskirai turizmo tyrimams skirta Turizmo plėtotės strategija iki 2015 metų, kuria remiasi Valstybinis turizmo departamentas vykdydamas

³⁹ Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas//Valstybės žinios. 1998, Nr. 32-852

⁴⁰ Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. spalio 29 d. nutarimu Nr. IX-1154 patvirtintas „Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas“ // www.am.lt/LSP/files/Aplinkapilnas.pdf; prisijungimo laikas: 2012-01-28.

⁴¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimu Nr. 1160 patvirtinta „Nacionalinė darnaus vystymosi strategija“//Valstybės žinios. 2003, Nr. 89-4029.

⁴² Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikė strategija // http://www.ukmin.lt/lt/strategija/ilgalaike_ukio.php; prisijungimo laikas: 2012- 02-01.

savo veiklą. Šioje strategijoje nors nedaug, tačiau randama strateginių tikslų ir veiksmų, kurie turizmo plėtroje atsižvelgia į aplinkosaugą. Paminėtini iš veiksmų yra vertingų ir nykstančių gamtinių bei kultūrinių, istorinių objektų apsauga, nacionalinių ir rekreacinių parkų turizmo ir rekreacijos plėtotės planavimas. Visa tai prisideda prie aplinkos sutvarkymo, parkų puoselėjimo ir populiarinimo, sunykusio kultūros paveldo atkūrimo, renovavimo bei saugojimo. Be to, turizmo plėtotės strategijos tikslų ir uždavinių įgyvendinimas, turizmo išteklių ir pranašumų Lietuvoje įvertinimas, parodo, jog prie prioritetinių turizmo rūšių plėtros priskiriamas kultūrinio, pažintinio, ekologinio, etninio, kaimo turizmo vystymasis.

Turizmo sektoriaus strateginės plėtros pagrindiniu dokumentu laikoma Nacionalinė turizmo plėtros programa. Nuo 1994 m. iki dabar yra parengtos keturios programos, šiame darbe informacija apibendrinama naudojant Nacionalinės turizmo 2007–2010 metų plėtros programos galimybių studijos⁴³ ir pagal ją parengtos Nacionalinės turizmo 2007–2013 metų plėtros programos⁴⁴ dokumentus. Juose su aplinkos apsaugos klausimais galima susieti turizmo plėtros saugomose teritorijose teisinių dokumentų patobulinimą, jų skaičiaus išaugimą. Tai skatina subalansuotą turistinių paslaugų vystymąsi, konkrečiau apibrėžia teritorijos galimą naudojimą ir galimybes įvairiom veiklom, kryptingai orientuoja valstybinį ir privatų sektorių siekti prioritetinėmis išskirtų ekologinio ir kaimo turizmo plėtros sričių. Taip pat aptariama kultūros paveldo išteklių apsauga, akcentuojant, jog tai didelis potencialas plėtoti kultūrinį turizmą. Teigiama, jog iki 2020 metų kultūrinio turizmo mastas turėtų didėti iki 15 procentų. Verta paminėti, jog ir ekologinis turizmas turėtų populiarėti ir išaugti iki 30 procentų. Šiose programose neaplenkiama darni plėtra, labai svarbu, kad turizmo industrijos plėtra nedarytų neigiamo poveikio tiek gamtiniams bei kultūriniams ištekliams, tiek ir socialinei sferai. Šių aspektų suderinamumas turizmo plėtros projektuose laikomas svarbiausia sąlyga sėkmingai veiklai.

Strateginių ir planavimo dokumentų skaičiaus didėjimas, atliekami turizmo infrastruktūros plėtojimo darbai, saugomų teritorijų tvarkymas, neišsprendžia su turizmu susijusių aplinkosauginių klausimų. Teigiama, jog saugomos teritorijos dar nėra pakankamai paruoštos turistų srautams, šalies bloga ekonominė situacija, lėšų trūkumas, infrastruktūros per mažas išvystymas, informacijos ir edukacinės veiklos stygius stabdo ekologinio turizmo plėtrą. Dar nėra pakankamai gerai įsisavinta pagrindinė mintis, jog gamta gali būti svarbi priežastis

⁴³ Nacionalinės turizmo plėtros 2007–2010 m. programos galimybių studija // <http://www.tourism.lt/lt/dokumentai/ntpp/NTPP%20studija%20ir%20tyrimas.htm>; prisijungimo laikas: 2012-02-01.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 29 d. nutarimu Nr. 944 patvirtinta „Nacionalinė turizmo plėtros 2007-2013 metų programa/Valstybės žinios. 2007, Nr. 97-3939.

keliauti. Be to, saugomose teritorijose, kuriose yra šalies didžiausias rekreacinis potencialas, jis neišnaudojamas optimaliai. Mažai dėmesio skiriama rekreacinei veiklai skirtoms teritorijoms, o susitelkiama ties apsauga ir lankymo apribojimais.

Nacionalinės turizmo 2007–2013 metų plėtros programos tikslai orientuoti į atvykstamojo ir vietinio turizmo skatinimą. Pastebima, jog aplinkos išsaugojimas turizmo plėtroje nėra minimas tarp svarbiausių tikslų. Paminėtina į aplinkosaugą orientuota ekologinio, kaimo ir kultūrinio turizmo bei tradicinių amatų plėtra, kuri netinkamai valdoma gali sukelti ir negatyvias pasekmes. Šios programos įgyvendinimas remiasi vertinimo kriterijais, kurie, deja, parodo, jog turizmo plėtroje aplinkos apsaugos problemos nėra svarbios. Čia plėtros sėkmingumas matuojamas pajamų didėjimu, turistų srautų daugėjimu, informacijos plėtra, projektų įgyvendinimo mastu ir kitais daugiau ekonominės ir socialinės veiklos kriterijais, o gamtinė aplinka aplenkama. Tad įgyvendinimo rezultatai parodo teigiamus plėtros vyksmus, tik neatspindi sukeliamų pasekmių aplinkai. Šią problemą, jog permažai atsižvelgiama į neigiamus pokyčius, galima pritaikyti daugeliui teisinių aktų, reglamentuojančių turizmo veiklą, tačiau kaip teigiamas poslinkis aplinkosaugos link pastebimas į plėtros tikslus po truputį įtraukiami uždaviniai, kurių įvykdymas neleistų atsirasti aplinkos degradavimo problemoms arba mažintų aplinkos neigiamą išnaudojimą.

Ukmergės rajono savivaldybės teritorijos bendrajame plane⁴⁵ konkrečiai turizmo tema nėra nagrinėjama, tačiau teigiama, jog rajone prastai išvystyta turizmo sfera bei įvairių rekreacinių ir turistinių paslaugų organizavimas, palyginus visos šalies ir Vilniaus apskrities mastu. Be to, tekstinėje dalyje galima rasti sprendinių kitose sferose, kurios turi įtaką turizmo plėtrai. Daug dėmesio skiriama kultūros paveldo apsaugai, kadangi iškyla grėsmė kultūrinei vertei tose teritorijose, kurios neturi apsauginio statuso ar naudojamos neatsižvelgiant į kultūrinę vertę. Tad svarbu įgyvendinti sprendinius, susijusius su kultūrinio paveldo apsauga, aplinkos tvarkymu, infrastruktūros aprūpinimu, kurie darytų teigiamą įtaką teritorijų patrauklumui ir turizmo tinkamumui. Tačiau pabrėžiama, kad gali būti trumpalaikių neigiamų padarinių aplinkai, pavyzdžiui, kol bus vykdomi infrastruktūros plėtros darbai, gali padidėti automobilių srautas, triukšmas ir kita.

Ukmergės rajono savivaldybės ilgalaikėje plėtros strategijoje 2008–2015 m.⁴⁶ turizmui skiriama nedaug dėmesio: glaustai apžvelgiami esami rekreaciniai ištekliai, apgyvendinimo,

⁴⁵ Ukmergės rajono teritorijos bendrasis planas // http://www.ukmerge.lt/go.php/lit/Rajono_bendrasis_planas/196; prisijungimo laikas: 2012-02-01.

⁴⁶ Ukmergės rajono savivaldybės ilgalaikė plėtros strategija 2008–2015 m. // http://www.ukmerge.lt/go.php/lit/Strateginis_planas/1020; prisijungimo laikas: 2012-02-01.

pasiekiamumo galimybės. Išskiriamos esamos pagrindinės problemos dėl turizmo infrastruktūros nepakankamo išvystymo rajone, siūlomas gamtinės aplinkos panaudojimas turizmui, pavyzdžiui, Šventosios upės pakrančių pritaikymas, kempingų plėtra, lankytinų objektų populiarinimas ar kaimo turizmo plėtra. Verta paminėti, jog strategijoje vienas iš prioritetinių uždavinių yra viešosios turizmo infrastruktūros plėtra, tačiau neužsimenama apie ekologinio turizmo plėtrą, kuris yra vienas iš uždavinių šalies turizmo plėtroje. Apskritai, nagrinėjant tiek nacionalinio, tiek regioninio lygio turizmo plėtros dokumentus, sutinkami uždaviniai, skatinantys aplinkosauginį švietimą ir turizmo srityje dirbančių darbuotojų kvalifikacijos tobulinimą. Tai gali prisidėti prie sąmoningos visuomenės ugdymo ir supratimo, jog gamtinė aplinka yra geras išteklius veiklai, tik reikia mokėti tai teisingai ir be neigiamų pasekmių panaudoti.

Nagrinėjant turizmo esamą padėtį įvairiuose moksliniuose darbuose, Ukmergės rajono plėtros strateginiuose dokumentuose bei kituose šaltiniuose, taip pat pasigendama gamtinės aplinkos įtakos detalesnių tyrimų ir aplinkos apsaugos probleminių temų nagrinėjimo. Tad kituose skyriuose bus apžvelgiama Ukmergės rajono gamtinė ir kultūrinė aplinka ir bandoma pritaikyti gamtinio rekreacinio potencialo tyrimus praktiniam panaudojimui rajono turizmo plėtroje.

3. UKMERGĖS RAJONO TERITORIJOS KRAŠTOVAIZDŽIO TINKAMUMO TURIZMUI ANALIZĖ

Ukmergės rajono turizmo plėtra, autorės nuomone, per mažai orientuota į galimą gamtinių išteklių panaudojimą turistinei veiklai, tad svarbu plačiau panagrinėti, kodėl šie resursai yra naudingi ir kaip juos pritaikyti. Lietuvos Respublikos Turizmo įstatyme⁴⁷ teigiama, jog turizmo išteklius sudaro rekreaciniai ištekliai ir specialaus (dalykinio) intereso objektai (2 lentelė). Kadangi prie rekreacinių išteklių priskiriami gamtiniai ištekliai ir kultūros paveldo objektai, galima apibendrintai teigti, jog šiame darbe toliau bus detalai nagrinėjami rekreaciniai ištekliai ir bandoma išvelgti jų įtaka kitiems turizmo ištekliams bei paties turizmo vystymosi galimybėms Ukmergės rajone.

2 lentelė. Turizmo ištekliai (sudaryta pagal LR Turizmo įstatymą)

TURIZMO IŠTEKLIAI	
REKREACINIAI IŠTEKLIAI: <i>Gamtos ištekliai:</i> miškai, gyvenamųjų vietovių želdynai, vandens telkiniai ir jų pakrantės, mineralinio vandens ir gydomojo purvo telkiniai, gamtos paveldo objektai; <i>Kultūrinio paveldo objektai:</i> nekilnojamosios kultūros vertybės;	SPECIALAUS (DALYKINIO) INTERESO OBJEKTAI: Pramogų centrai, konferencijų centrai, parodų centrai, muziejai, galerijos, kiti turistinės traukos objektai;

Norint kuo tiksliau įvertinti rekreacinius išteklius, jų rekreacinę vertę bei galimą panaudojimą, pasirinkta juos nagrinėti kaip kraštovaizdžio komponentus, kadangi kraštovaizdis yra svarbus teritorinis šalies išteklius, kuris apima urbanizuotas vietas, miškus, vandenį ir laukus, sudaro palankią aplinką žmonijai gyventi ir veikti. O taip pat kraštovaizdžio nagrinėjimas yra svarbus turizmo srityje, nes Lietuvoje prie prioritetinių kraštovarkos uždavinių priskiriamas kraštovaizdžio fizinės, ekologinės ir estetiškos kokybės išsaugojimas bei puoselėjimas, rekreacinio potencialo didinimas, atsakingas požiūris į gamtos ir kultūros paveldo vertybes kraštovaizdyje.

Apibrėžti, kas yra pats kraštovaizdis, gana sudėtinga dėl įvairių jo sąvokos traktavimų (3 lentelė). Šiame darbe jis bus apibendrintai vartojamas kaip vietovė arba teritorija, kuri yra suformuota įvairių gamtinių ir antropogeninių procesų. Žmonių poilsiui yra svarbios gamtinės aplinkos savybės, kurios formuoja kraštovaizdžio tinkamumą rekreacijai, ir antropogeniniai

⁴⁷ Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas//Valstybės žinios. 1998, Nr. 32-852.

komponentai (ypač kultūros paveldo objektai), kurie taip pat lemia rekreacinio kraštovaizdžio atraktyvumą.

3 lentelė. Kraštovaizdžio apibrėžimų įvairovė (sudaryta pagal G. Brazaitį ir R. Žalkauską⁴⁸)

Kraštovaizdis tai:	Šaltinis
<ul style="list-style-type: none"> gamtinė-sociogeninė geosistema, apimanti gamtos ir žmonių sukurtų objektų visumą 	Basalykas A., 1977. <i>Lietuvos TSR kraštovaizdis</i> .
<ul style="list-style-type: none"> žmonių suvokiamas arealas, kurio bruožai yra gamtinių ir (arba) žmogiškųjų veiksmų veiklos bei sąveikos rezultatas 	Europos kraštovaizdžio konvencija, 2001.
<ul style="list-style-type: none"> sistema su erdviniais ryšiais, atmintimi ir vidiniu autoreguliaciniu mechanizmu, apsaugančiu nuo staigių sistemos pokyčių, kuriuos sukuria išorinis poveikis 	Pauliukevičius G., Kenstavičius J., 1995. <i>Ekologiniai miškų teritorinio išdėstymo pagrindai</i> .
<ul style="list-style-type: none"> ypatinga materialių gamtinių (litosferos, hidrosferos, troposferos, biosferos) bei antropogeninių (technosfera) komponentų medžiaginės, energetinės, informacinės sąveikos ryšių išraiška erdvėje ir laike 	M. Jankauskaitė, 2004 m. <i>Kraštovaizdžio ekologinių (geoekologinių) tyrimų metodologiniai pagrindai</i> .
<ul style="list-style-type: none"> žemės paviršiaus gamtinių (paviršinių uolienu ir reljefo, pažemio oro, paviršinių ir gruntinių vandenių, dirvožemio, gyvųjų organizmų) ir/ar antropogeninių (archeologinių liekanų, statinių, inžinerinių įrenginių, žemės naudmenų ir informacinio lauko) komponentų, susijusių medžiagiais, energiniais ir informaciniais ryšiais, teritorinis junginys 	Kraštovaizdžio politikos krypties aprašas, 2004 m.

3.1. Miškų rekreacinio potencialo analizė

Teritorijų tinkamumą turizmui stipriai lemia miškai, kurie laikomi svarbia sudėtine įvairių rekreacijos rūšių dalimi, tad svarbu išanalizuoti Ukmergės rajono miškingumą, miškų rūšinę sudėtį, jų išsidėstymą ir įtaką rekreacinėms teritorijoms.

Miškai (ypač valstybinės reikšmės) atlieka įvairiaplanes funkcijas tiek visuomenės, tiek valstybės gyvenime. Viena pagrindinių funkcijų – socialinė, kuomet miškai naudojami rekreacijai, poilsiui. Lietuvos miškų ūkio politikos ir jos įgyvendinimo strategijoje⁴⁹ vienas iš keliamų miškininkystės tikslų – su miškais susijusių visuomenės reikmių tenkinimas. Tad šiuo metu tampa vis svarbesni šie miškų ūkio plėtros tikslai – pažintinės rekreacijos ir turizmo

⁴⁸ Brazaitis G., Žalkauskas R. Kraštovaizdžio ekologija ir apsauga // <http://www.lzuu.lt/nm/l-projektas/kraštovaizdžioekologija/titlas.htm>; prisijungimo laikas: 2011-11-15.

⁴⁹ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. rugsėjo 17 d. įsakymu Nr. 484 patvirtinta „Lietuvos miškų ūkio politika ir jos įgyvendinimo strategija“/Valstybės žinios, 2002, Nr. 484.

infrastruktūros plėtra miškuose bei kultūros paveldo objektų apsaugos ir išsaugojimo miškuose užtikrinimas.

Daug dėmesio miškų rekreacijai savo darbuose skiria E. Riepšas⁵⁰. Pagal jį, rekreacinis miškas – tai miško teritorija, turinti pagrindinę funkciją – rekreaciją, kur prioritetas teikiamas poilsiavimui. Poilsinių miškų grupei priklauso miško parkai, kurortiniai miškai, valstybinių parkų rekreacinių zonų miškai bei rekreacinės paskirties plotai, esantys kitos funkcinės paskirties miškuose. Išskiriami pagrindiniai poilsinių miškų išteklius formuojantys veiksniai – miško ekosistemų savybių, aplinkos sąlygų ir įrengimų kompleksai, kurie atitinka žmonių rekreacinius poreikius ir gali būti panaudojami visuomenės poilsiavimui. Taigi, yra būtinybė plėtoti tinkamą miškų išteklių naudojimą rekreacijai, užtikrinant žmonių biologinius, psichologinius ir ergonominius poreikius.

Miško poilsinę vertę taip pat lemia atstumas nuo vandens telkinio. Šalia hidrografinių objektų išsidėstę miškai turi aukščiausią rekreacinę vertę, o nevandeningi miškai – du kartus mažesnę. Miškus, vandens telkinių atžvilgiu, E. Riepšas skirsto į tris grupes: pirmojoje – tinkamiausi poilsiui miškai, nutolę iki 0,5 km nuo vandens telkinių, antrojoje – ribotai tinkami miškai, esantys 0,5 – 2 km nuo hidrografinių objektų ir trečiojoje – poilsiui mažai tinkami miškų plotai, išsidėstę daugiau kaip 2 km nuo vandens telkinių. Šis autorius tokiu pačiu principu miškų rekreacinės vertės koeficientus nustato pagal miško atstumą iki miesto, tinkamiausias įvertintas nuotolis iki 30 km.⁵¹

Miškų naudojimas rekreacinei veiklai pasireiškia tiesiogiai, tad yra aktualūs, pagal įvairius tyrimus, iškelti reikalavimai miškams, kurie nulemia aukštą rekreacinę vertę. Pagrindinis veiksnys – miškų rūšinė sudėtis. Tinkamiausi ir labiausiai vertinami iš visų gryni pušynai, ypač brandūs, kadangi ši miškų rūšis lengvai praeinama, turi skurdų arba retą traką ir pomiškį, gerai praleidžia saulės spindulius, turi kai kurių terapeutinių savybių⁵². Prie rekreacijai tinkamų miškų priskiriami mišrūs medynai, sausose augimvietėse augantys ąžuolynai ir beržynai. Vertinant miškų rekreacinį potencialą taip pat atsižvelgiama į miško plotą. Vertingesni yra daugiau kaip 10 ha plotą užimantys miškai su tinkamai įrengtais takais. Prie vertinimo rodiklių priskiriamas lajų išsidėstymas, kuris turi pasižymėti mozaikiškumu, miško boniteto rodikliai, kurie nurodo jo estetines savybes, taip pat sąlygas praeinamumui. Miškų tinkamumą turizmui padidina juose esantys atraciniai objektai: gamtos, istorijos, kultūros vertybės, įrengtos poilsiavietės, paplūdimiai, regyklos, aptarnavimo objektai.

⁵⁰ Riepšas E. Miškų tvarkymas rekreacinės paskirties teritorijose. Kaunas: Akademija, 1999. P.3.

⁵¹ Ten pat.

⁵² Kavaliauskas P. Kraštovaizdžio rekreacinio bonitavimo principai // Geografija ir geologija, 1971, Nr. 8. P.47.

Pagrindinės miškų savybės, kurios visiškai netinkamos poilsiui yra drebulynų, baltalksnynų, juodalksnynų ir uosynų medynai, apskritai visų miškų jaunuolynai bei drėgni dirvožemiai. Poilsinę vertę gali sumažinti miške arba prie miško esantys objektai, kurie teršia aplinką.

Valstybinės miškų apskaitos duomenimis Ukmergės rajono miškingumas 2010 metais siekė 33 proc. rajono teritorijos ploto. Šie rodikliai nurodo potencialias turizmui vietas, o reali padėtis ir tinkami miškingi plotai išaiškinami atliekant jų diferenciaciją pagal vertinimo rodiklius. Šiame darbe miškų rekreacinio potencialo tyrimas atliekamas analizuojant miškų rūšinę sudėtį, jų dirvožemio drėgnumą, užimamą dydį ir padėtį vandens telkinių atžvilgiu. Taip pat kreipiamas dėmesys į svarbius gamtos ir kultūros objektus, kurie padidina miškų rekreacinę vertę. Be to, svarbu atkreipti dėmesį į antropogeninės kilmės objektus, kurie gali daryti ir neigiamą įtaką.

Apie esamą Ukmergės rajono miškų rekreacinę vertę galima spręsti atsižvelgiant į visų Lietuvos miškų urėdijų suskirstymą pagal rekreacijos intensyvumo lygius. Ukmergės miškų urėdija priskiriama vidutinės rekreacijos intensyvumo (III-iajam) lygmeniui. Šis skirstymas atliktas pagal urėdijų objektų reikšmingumą, rekreacijos formų įvairovę, esamas saugomas teritorijas, tinkamiausių medynų pasiskirstymą, lankytojų srautus ir kitus papildomus rodiklius⁵³. Tokia padėtis rodo, jog miškų potencialas nėra pakankamas aukšto lygio rekreacijai, todėl, norint skatinti didesnius turistų srautus, reikia dėti pastangas prie sąlygų poilsiui ir miškų lankymui gerinimo. Ukmergės miškų urėdijos miškotvarkos projekte prie uždavinių yra išskiriamas rekreacijos ir poilsio organizavimas miškuose. Tai vykdoma skiriant lėšų būtent rekreacijai ir tvarkant miškuose esamą rekreacinę įrangą, poilsia vietas, projektuojant naujų, su įvairia įranga rekreacinių objektų įrengimą. Šiame projekte pripažįstama, jog miškas svarbus ne vien iš ekonominės pusės, tačiau ir iš socialinės. Jis funkcionuoja kaip palanki, švairi ir grynu oru bei biologine įvairove pasižyminti aplinka, suteikianti žmogui galimybes užsiimti malonia rekreacine veikla.

Ukmergės rajono miškų rekreacinio potencialo tyrimams sudarytas žemėlapis (2 pav.), kuris, teikdamas vizualinę informaciją, palengvina teritorijos analizę. Jame išskirti arealai atspindintys miškų rūšinę sudėtį, plotą ir drėgnumą juose. Pagal tai galima spręsti apie teritorijų tinkamumą turizmui. Reikia paminėti, jog miškų ploto skirstymas į stambius ir smulkius neturi

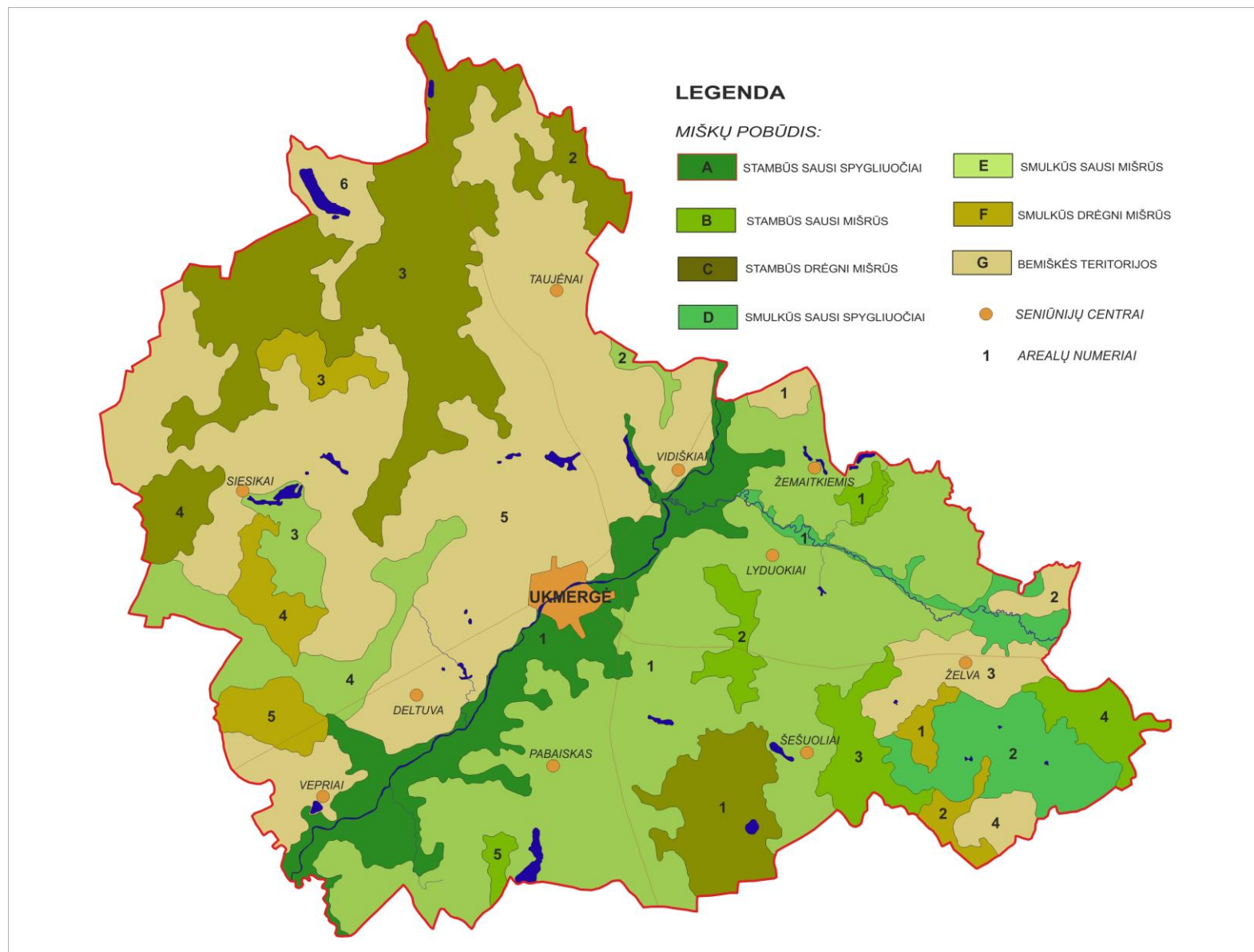
⁵³ Generalinės miškų urėdijos prie Aplinkos ministerijos generalinio miškų urėdo 2008 m. birželio 16 d. įsakymu Nr. 1B-144 patvirtinta „Rekreacinės infrastruktūros valstybiniuose miškuose įvertinimo apžiūrų nuostatai“/ Valstybės žinios. 2006, Nr. 1B – 77.

apibrėžto tikslaus ploto. Darbe remtasi vizualiniu dydžių nustatymų topografiniame žemėlapyje, atsižvelgiant į miškų išsidėstymą rajone.

Pagrindinis kriterijus, į kurį atsižvelgiama vertinant Ukmergės rajono miškų rekreacinį potencialą, yra miškų rūšinė sudėtis. Tinkamiausi rekreacijai – sausi pušynai, kurie miškų žemėlapyje priskiriami prie sausų stambių spygliuočių arealo. Per visą Ukmergės rajoną iš šiaurės į pietvakarių pusę išėjusiam areale (nr. A1) vyrauja pušynai, tinkamiausi rekreacijai miškai. Šios rūšies miškai rajone turi itin aukštą vertę, kadangi dauguma išsidėstę palei Šventosios upę, o taip pat išsiplėtę nuo jos krantų į abi puses vietomis atstumu maždaug iki 5 kilometrų.

Aptariamos teritorijos miškuose sutinkama turistavimui tinkamų aikštelių su stalais ir suoliukais, įrengtos pastogės, privažiavimui prie jų tinkami keliai, miškinga aplinka naudojama slidinėjimui žiemą. Jų rekreacinę vertę padidina gamtiniai bei kultūriniai objektai, kurių šiame areale, palyginus su kitomis rajono vietomis, sutinkama gausiai. Svarbūs ir lankytini 5 akmenys, iš jų didžiausias rajone Mokaš, 3 šaltiniai, net 8 piliakalniai, du dvarai, 3 muziejai, paminklai ir kiti turistus dominantys objektai. Turizmui tinkamiausias arealas užima ir teritoriją pietrytinėje miesto dalyje bei iš karto už miesto ribų. Nedidelis atstumas nuo miesto didina rekreacinės teritorijos populiarumą ir panaudojimą laisvalaikio praleidimui. Pastarieji prie miesto esantys miškai taip pat pritaikyti rekreacijai, juose įrengtos poilsio aikštelės su suoliukais ir staliukais, pavėsinės, vaikų žaidimų aikštelė, be to, didesnę vertę suteikia kultūriniai objektai, tai koplyčia, žydų žudynių vieta su įrengtu memorialiniu atminimo paminklu. Spygliuočiai miškai, esantys maždaug 5 kilometrų spinduliu aplink Ukmergės miestą ir prie Veprių miestelio, yra priskiriami rekreacinių miškų grupei.

Tinkami rekreacijai gali būti ir mažais plotais paplitę sausi spygliuočiai su vyraujančiais pušynais. Šio tipo arealai matomi rytinėje rajono dalyje (D2) ir išsidėstę palei Siesarties upę iš rytinės į vakarinę rajono pusę iki Šventosios upės, aprėpia dalį Makio ežero pakrantės (D1). Smulkių miškų plotai arealuose išsidėstę pakankamai tankiai, tad mažos bemiškės teritorijos nedaro itin didelės neigiamos įtakos rekreaciniam potencialui. Aukštą vertę šioms miškingoms teritorijoms suteikia paminėti vandens telkiniai, kurie yra pagrindinis turistų traukos objektas, o taip pat turizmui tinkantys gamtos ir kultūros paveldo objektai, kurie, būtent šiose miškingose teritorijose arba prie jų, yra permažai panaudojami, neskiriama dėmesio jų populiarinimui. Išskirti galima 4 piliakalnius, gatvinius kaimus, senąsias kapinaites, gamtos paveldo botaninius objektus bei kitas lankomas vietas.

2 pav. Ukmergės rajono teritorijos skaidymas pagal miškų pobūdį

Ukmergės rajone vyrauja lapuočiai (57 proc.), iš kurių dalis gali būti priskiriama prie naudotinių rekreacijai miškų. Vertingais laikomi ąžuolynai ir beržynai, tačiau šios rūšies medynų rajone sutinkama nedaug. Žemėlapyje matomi vertingų lapuočių arealai pietrytinėje rajono dalyje (B1, B2, B3, B4). Jie priskirti prie stambių miškų grupės, areale B3 vyrauja beržynai, o ąžuolynai sutinkami vidurinėje rajono dalyje, arealas B2. Tačiau šiose teritorijose prioritetas teikiamas miškų ūkiui, nėra svarbių objektų, padidinančių miškų patrauklumą lankymui.

Sudarytame žemėlapyje į rytus nuo Šventosios upės išsiskiria dideliu plotu arealas su smulkiais mišriais miškais (E1). Mažų mišrių miškų teikiamą rekreacinį potencialą galima vertinti kaip tarpinį tarp itin tinkamų sausų spygliuočių ir netinkamų drėgnų miškų. Smulkių mišrių miškų arealuose vietomis sutinkamos santykinai didelės bemiškės teritorijos, kuriose vystomas žemės ūkis, tad rekreaciniu atžvilgiu bendra teritorijų vertė sumažėja. Tačiau šios rūšies miškai didina teritorijos sąskaidą ir panaikina kraštovaizdžio monotoniškumą, ypač vietose, kuriose yra kalvotas reljefas, tad tokia aplinka yra priimtinesnė turizmo planavimo tikslais.

Galima teigti, jog miškų sugrupavimas ir arealų išskyrimas parodo tinkamas ir netinkamas turizmui teritorijas. Prieš tai aptartos miškų grupės yra palankios rekreacinės veiklos plėtrai, o likusi dar neišnagrinėta dalis pasižymi netinkama rūšine sudėtimi bei dirvožemio drėgme, tad iš karto galima konstatuoti, jog likusi rajono teritorija nėra itin palanki turizmo veiklai. Žemėlapyje matoma, jog nuo Šventosios upės į šiaurės vakarinę pusę rajono miškai savo rūšine sudėtimi ženkliai skiriasi nuo rytinės rajono dalies, vyrauja drėgnuose dirvožemiuose augantys miškai, be to, prie neigiamo įspūdžio stipriai prisideda didelis bemiškių teritorijų arealas. Tokias teritorijas bet kuriame šalies rajone yra sudėtinga įsisavinti plėtojant turizmą, išskyrus ypatingas, pažintiniam turizmui tinkamas zonas, pavyzdžiui rezervatai, draustiniai, gamtos ir kultūros paveldo objektai. Akcentuojamose Ukmergės rajono bemiškėse ar drėgnose miškingose teritorijose sutinkama svarbių turizmui lankomų vietų ir objektų, tai dvarai, muziejus, saugomi gamtos objektai.

Analizėje matomas stambiausių miškų arealas Ukmergės rajono šiaurės vakarinėje dalyje (C3), čia išsidėstę mišrūs masyvai, nors vietomis vyrauja lapuočiai. Didžioji dalis miškų ploto yra užmirkę ar drėgni, tad, pagal vertinimo kriterijus, rekreacijai šios vietos netinkamos. Tačiau šioje teritorijoje esantis Taujėnų–Užulėnio miškų biosferos poligonas galėtų būti priežastis padidinti tinkamumą turizmui. Poligono paskirtis yra išsaugoti ir ištirti svarbią miškų ekosistemą, o taip pat propaguoti idėjas ir būdus, padedančius išsaugoti bioįvairovę. Turizmas galėtų būti vienas iš būdų, prisidedančių prie biologinės aplinkos pažinimo, informacijos apie apsaugą skleidimo. Tad šiose teritorijose būtų tikslinga įrengti pažintinius takus ar stebėjimo aikšteles, apmokyti gidus ir specialistus, kurie galėtų įdomiai pravesti ekskursijas, suteikdami naudingų žinių.

Taigi, miškų analizė gal būti viena iš pagrindinių teritorijų tinkamumo turizmui nustatymo gairių. Pagal miškų pobūdį taip pat galima spręsti ir kokios rūšies turizmas tose teritorijose galėtų būti optimaliai vystomas. Ukmergės rajono atveju matoma, jog vienoje rajono dalyje vyrauja imlesnės populiariajam turizmui pritaikomos teritorijos, o kitoje galima plėtra turizmo rūšių, kurios dar nėra itin populiarios tiek Ukmergės rajone, tiek visos šalies mastu, pavyzdžiui, ekologinis, aplinkai draugiškas turizmas.

3.2. Vandenų rekreacinio potencialo analizė

Tiriant Ukmergės rajono turizmo vystymąsi, svarbu išanalizuoti hidrografinį tinklą ir jo rekreacinį potencialą. Būtent tik rekreaciniams tikslams naudojami vandens telkiniai ar jų dalys yra įvardijami kaip rekreaciniai vandens telkiniai, o dvi jų grupės (ežerai ir kiti vandens telkiniai bei upės) sutinkami šiame rajone. Žmonių rekreacinių poreikių tyrimai rodo, jog ežeringos teritorijos poilsiautojų tarpe buvo populiariausios jau prieš keletą dešimtmečių⁵⁴, o šiuo metu dar labiau populiarėja, poilsiautojų skaičius vis auga. Galimas vandens telkinių panaudojimas įvairių formų rekreacinei veiklai lemia jų aukštą populiarumą. Stabiliai svarbiausias iš rekreacinės veiklos būdų išlieka maudymasis, tad dėl vandens telkinių ir jų pakrančių naudojimo įrengiami paplūdimiai (kur tinkamos sąlygos), kiti rekreaciniai įrenginiai.

Kavaliauskas⁵⁵ įvardina hidrografijos poveikį rekreaciniam potencialui dviem aspektais: vandens telkinio ir pakrantės juostos pobūdžiu. Pirmuoju atveju, įtaką daro natūralūs vandens telkiniai, kurių optimalus dydis nuo 10 ha ir daugiau, vandens kokybė, temperatūra, o antruoju, veikia rodikliai, kurie detaliau nurodo tinkamumą rekreacinės veiklos atžvilgiu: atabrado, pakrantės reljefo, gruntinių vandenų rodikliai. Pakrančių tinkamumas vertinamas aukščiausiu laipsniu, kuomet jos sausos ir lėkštašlaitės (iki 15 laipsnių). Taip pat prie svarbių rekreacinių vandens telkinių vertinimo kriterijų galima priskirti miškingų teritorijų artumą vandens telkinio atžvilgiu. Mišku neapaugę vandens telkiniai vertinami 2 kartus žemiau negu miškingos pakrantės⁵⁶. Nustatyta, jog optimalus miško juostų nutolimas nuo pakrantės yra iki 200 m. Rekreacinių vandens telkinių

⁵⁴ Kavaliauskas P., Kurševičius V. Kraštovaizdis ir Lietuvos gyventojų rekreaciniai poreikiai // Geografija ir geologija, 1977, Nr. XII. P.39.

⁵⁵ Kavaliauskas P. Kraštovaizdžio rekreacinio bonitavimo principai // Geografija ir geologija, 1971, Nr. 8. P.46.

⁵⁶ Riepšas E. Poilsinių miškų vertinimas ir naudojimas, metodinės rekomendacijos. Vilnius: Mokslas, 1990. P.18.

vertinime atsižvelgiama į patogų priėjimą prie paplūdimių, pasiekiamumą, aplinkos įvairovę, estetiškumą, ramybę. Pagrindiniai rodikliai, kurie nurodo vandens telkinio netinkamumą rekreaciniam naudojimui, tai užpelkėjusios, ištisai užžėlusios arba labai stačiais, griūvančiais šlaitais pakrantės.

Ukmergės rajone vandenys užima 2,6 proc. teritorijos ploto. Vandens telkiniai yra labiausiai įsisavinami rekreacinei veiklai, o šie rodikliai Ukmergės rajoną nustumia į žemesnę poziciją teritorijų atraktyvumo atžvilgiu. Pavyzdžiui, dideli turistų srautai vasaros sezono metu pastebimi tik pravažiuojantys pro Ukmergės rajoną į ežeringą Molėtų ar Ignalinos rajoną, kadangi ten didesnis ežerų miškingose teritorijose ir stovyklaviečių bei apgyvendinimo vietų pasirinkimas. Tad svabu Ukmergės rajone išnaudoti esamą vandenų potencialą, jį populiarinti ir kuo labiau pritaikyti rekreacinei veiklai.

Ukmergės rajone yra 30 ežerų ir jie išsidėstę po visą rajoną pavieniui, nors daugiau jų galima pastebėti pietrytinėje rajono dalyje. Vakarinėje pusėje sutinkama mažiau ežeringų teritorijų, tačiau čia yra stambiausias rajono ežeras Lėnas, siekiantis 260 ha plotą, ir keletas savo dydžiu mažesnių, apie 150 ha ploto, tačiau rajono mastu priskirtinų irgi prie stambių. Šalia jų yra svarbūs kultūriniai objektai, tai Siesikų dvaras prie Siesikų ežero, amatų namai prie Ilgajo ežero, A.Smetonos arba Užugirio dvaras, muziejus prie Lėno ežero.

Žemėlapyje matoma, jog didieji rajono ežerai yra bemiškėse teritorijose, prie jų sutinkami tik nedideliais plotais smulkūs miškai. Tokių ežerų rekreacinė vertė santykinai mažesnė už miškingose teritorijose esančius vandens telkinius, tačiau agrarinėms vietovėms suteikia didžiausią rekreacinį potencialą. Be to, didieji rajono ežerai (Lėnas, Siesikų, Veprių, Kurėnų, Žirnaja) yra netoli stambių gyvenviečių, tad jų įsisavinimas ir populiarumas didelis, prie to prisideda sutvarkyti ir gerai prieinami krantai, įrengtos maudyklos, teikiamos vandens turizmo paslaugos (pavyzdžiui, valtys, vandens dviračiai).

Ukmergės rajone vyrauja nedidelio ploto, 5–20 ha, ežerai tiek miškingose, tiek ir agrarinėse teritorijose, kurie taip pat yra įsisavinami ir naudojami, būdingi rekreacinio prioriteto tipai, tačiau jų vertė ne tokia didelė kaip didžiųjų ežerų. Galima pastebėti, jog Ukmergės rajone trūksta vietų kelių dienų poilsiavimui prie vandens telkinių, mažai stovyklaviečių. Ežerai yra vienadieniam poilsiavimui, išskyrus tuos, prie kurių yra įsikūrusios apgyvendinimo įstaigos, sodybos. Tad norint, kad būtų vietovės kuo labiau patrauklios ir patogios turistams, reikia tobulinti rekreacinę infrastruktūrą rajone.

Rekreacijai intensyviai naudojama dar viena vandenų grupė – upės. Šių vandens telkinių rekreacinio potencialo vertinimas yra sudėtingas dėl upių įvairių vertinimo rodiklių. Vienas iš

pagrindinių tipologijos principų yra praplaukiamumas įvairiomis vandens transporto priemonėmis, kadangi upių panaudojimas turi didesnę reikšmę vandens turizme⁵⁷. Tai paaiškina esančios blogesnės rekreacijos sąlygos upėse nei ežeruose dėl srovės, sūkurių bei vandens lygio svyravimų. Upių slėnių gamtinį rekreacinį potencialą taip pat apsprendžia galimybės maudytis bei pakrančių tinkamumas paplūdimių įrengimui. Šiuos veiksnius nulemia upės vandeningumas, nuolydis, upės plotis. Nustatyta, jog upės vidutinis metinis debitas turėtų būti 3 m³/s ir daugiau, o nuolydis ne daugiau nei 1,5 m/km. Taip yra garantuojamas upės praplaukiamumas vasaros sezonu. Atsižvelgiama į upės debito ir vagos nuolydžio santykį, kuris irgi parodo galimybę praplaukti upę. Verta atsižvelgti į upės vingiuotumą, kuris taip pat sąlygoja hidrologinius parametrus. Svarbu paminėti, jog vandens turizmo patrauklumą lemia upių aplinka, kuri leidžia pajusti estetinį pasitenkinimą, o taip pat patirti įvairius įspūdžius, tad vandens turizmo trasų patrauklumas labai priklauso nuo kraštovaizdžio vaizdingumo⁵⁸. Lygumų ir agrarinėse teritorijose maršrutai nėra tiek vaizdingi, kiek kalvotose, miškingose, stačius krantus turinčiose teritorijose.

Šie aprašyti hidrologiniai parametrai aktualūs ne tik rekreacinių teritorijų nustatymui, tačiau ir patiems žmonėms, užsiimantiems vandens turizmu, kadangi jiems svarbus maršruto sudėtingumo, kliūčių pasitaikymo, būsimo kraštovaizdžio vaizdingumo žinojimas. Be to, svarbi ir infrastruktūra trasoje – paplūdimiai, atokvėpio vietos, poilsiavietės ar stovyklavietės, taip pat galimybės privažiuoti, įlipti ir išlipti. Vandens turizmo patrauklumas priklauso ir nuo šios veiklos propagavimo bei rinkodaros.

Apskritai, vandens turizmas traktuojamas kaip viena ekologiškiausių ir gamtą tausojančių turizmo sričių. Šio turizmo išteklius sudaro ne tik pats vandens turizmo maršrutas ar trasa, bet ir gamtiniai ištekliai bei kultūrinis paveldas, esantys 1 km spinduliu į abi puses nuo upės kranto linijos.

Ukmergės rajoną iš šiaurinės į pietinę pusę kerta upė Šventoji, kuri yra priskiriama prie Nacionalinių turizmo trasų sistemos. Tai vienas iš pagrindinių rajono objektų, turinčių labai aukštą turistinę vertę tiek vandens turizmo, tiek ir kitų rūšių turizmo atžvilgiu. Upė pasižymi pritaikomumu aktyviai veiklai, visais metų laikais yra praplaukiama, vandeninga, teka pro vaizdingas ir miškingas teritorijas, pakrantėje sutinkami kultūriniai objektai bei turizmo infrastruktūra. Rajono teritorijoje prie Šventosios yra 5 stovyklavietės, kuriose galima apsistoti su palapinėmis, trijose iš jų apsilankyti

⁵⁷ Kavaliauskas P. Kraštovaizdžio rekreacinio bonitavimo principai // Geografija ir geologija, 1971, Nr. 8. P.47.

⁵⁸ Nacionalinių vandens turizmo trasų specialusis planas //

http://www.tourism.lt/informacija/vand_turizmas.php; prisijungimo laikas: 2012-02-17.

pirtyse, gauti kitų turistavimui naudingų paslaugų. Be to, įrengtos poilsiavietės, kurios tinkamos išsilaipinimui plaukiant upe, o taip pat ir poilsiavimui krante.

Svarbūs vandens turizmui didieji Šventosios upės intakai: Siesartis, Širvinta, Žirnaja, Žuvintė, Plaštaka, Armona. Iš jų populiariausia, į maršrutus įtraukiama upė Siesartis. Jos rekreacinį potencialą nulemia smulkiais miškų masyvais apaugę slėniai, išraiškingi krantai, svarbumą nurodo Siesarties kraštovaizdžio draustinis, kurio paskirtis apsaugoti raiškias slėnio erozines formas, o taip pat aplinkinėse teritorijose esančius gamtos ir kultūros paveldo objektus. Tad keliaudami vandens transportu šia upe turistai gali pažinti svarbias ir saugotinas teritorijas, patirti ekstremalesnių pojūčių, kadangi, palyginus su Šventosios upe, ši yra sraunesnė, turinti raiškesnių vingių, pasitaikančių kliūčių. Kiti intakai pagal hidrologinius parametrus nėra tinkami vandens turizmui, jų per mažas sraunumas, lygis nusenkančias ir dažnai nepraplaukiamas, tačiau šios upės aplinkinėms teritorijoms suteikia didesnę patrauklumą, pajvairina kraštovaizdžio pobūdį savo slėniais.

Vandenų analizė parodo, jog Ukmergės rajonas turi pakankamai aukštą vandenų rekreacinį potencialą, kuris panaudojamas turizmui, tačiau reikia papildomų investicijų į rekreacinės infrastruktūros kūrimą, rinkodarą bei įvairesnių turizmo rūšių populiarinimą, tam, kad srautai būtų išskirstomi po visą rajoną ir nebūtų sukeliamas spaudimas aplinkai populiariausiose vietose.

3.3. Kraštovaizdžio vaizdingumo analizė

Vertinant kraštovaizdžio tinkamumą turizmui, būtina atsižvelgti į kraštovaizdžio vaizdingumą, kurio rekreacinis bonitavimas (vertinimas) yra viena iš aktualiausių ir sudėtingiausių problemų⁵⁹. Kaip jau buvo minėta, yra labai daug sąvokos kraštovaizdis apibrėžimų, tad gana sudėtinga tiksliai apibrėžti, kas tai yra, o kraštovaizdžio vaizdingumas taip įgauna dar labiau painesnę reikšmę. Apskritai, gamtos grožis yra traktuojamas kaip objektyvi vertybė, tačiau jo nustatymas yra subjektyvus. Tad naudojantis mokslo žiniomis apie aplinką, jos komponentus ir turinį yra nuolat kuriami objektyvūs kraštovaizdžio vertinimo kriterijai ir metodai.

Šiame darbe kraštovaizdžio vaizdingumas bus apibrėžiamas kaip nematerialus aplinkos kokybinis veiksnys, kuris skirtingų autorių vertinamas pagal įvairius kriterijus. Kraštovaizdžio, kuris išreiškia vizualinių ryšių bendrą sistemą, kompoziciniai dėsniniai yra randami atskiruose jo

⁵⁹ Kavaliauskas P. Kraštovaizdžio rekreacinio bonitavimo principai // Geografija ir geologija, 1971, Nr. 8. P.48.

elementuose arba jų telkiniuose⁶⁰. Pavyzdžiui, K. Ėringis ir A. R. Budriūnas⁶¹ pateikia tokius rodiklius kraštovaizdžio vaizdingumo vertinimui: bendrasis gamtovaizdžio įspūdingumas, reljefo išraiškingumas, kurio rodikliai – aukštis, reljefo peraukštėjimų gausa, taip pat vertinama pagal vandens telkinius, jų dydį, gausumą, vandens ir sausumos sąveikos pobūdį, pagal augalijos įvairovę, jos rūšinę sudėtį, gausumą, užimamą plotą ir pagal antropogeninių objektų tikslingumą ir įvairumą. Vertinant kraštovaizdį galima remtis fiziniu – erdviu bei psichologiniu – emociniu aspektais. Apibendrintai galima teigti, jog kraštovaizdžio estetinio vertinimo metodikos esmė – nustatyti kiek skiriasi vieno nagrinėjamo gamtovaizdžio estetinė vertė nuo kito.

Atliekant kraštovaizdžio vaizdingumo analizę, išskiriami arealai pagal svarbiausius kraštovaizdžio elementus, kurie nulemia teritorijų tinkamumą turizmui. Ukmergės rajono kraštovaizdžio vaizdingumo žemėlapis sudarytas atsižvelgiant į šiuos veiksniai:

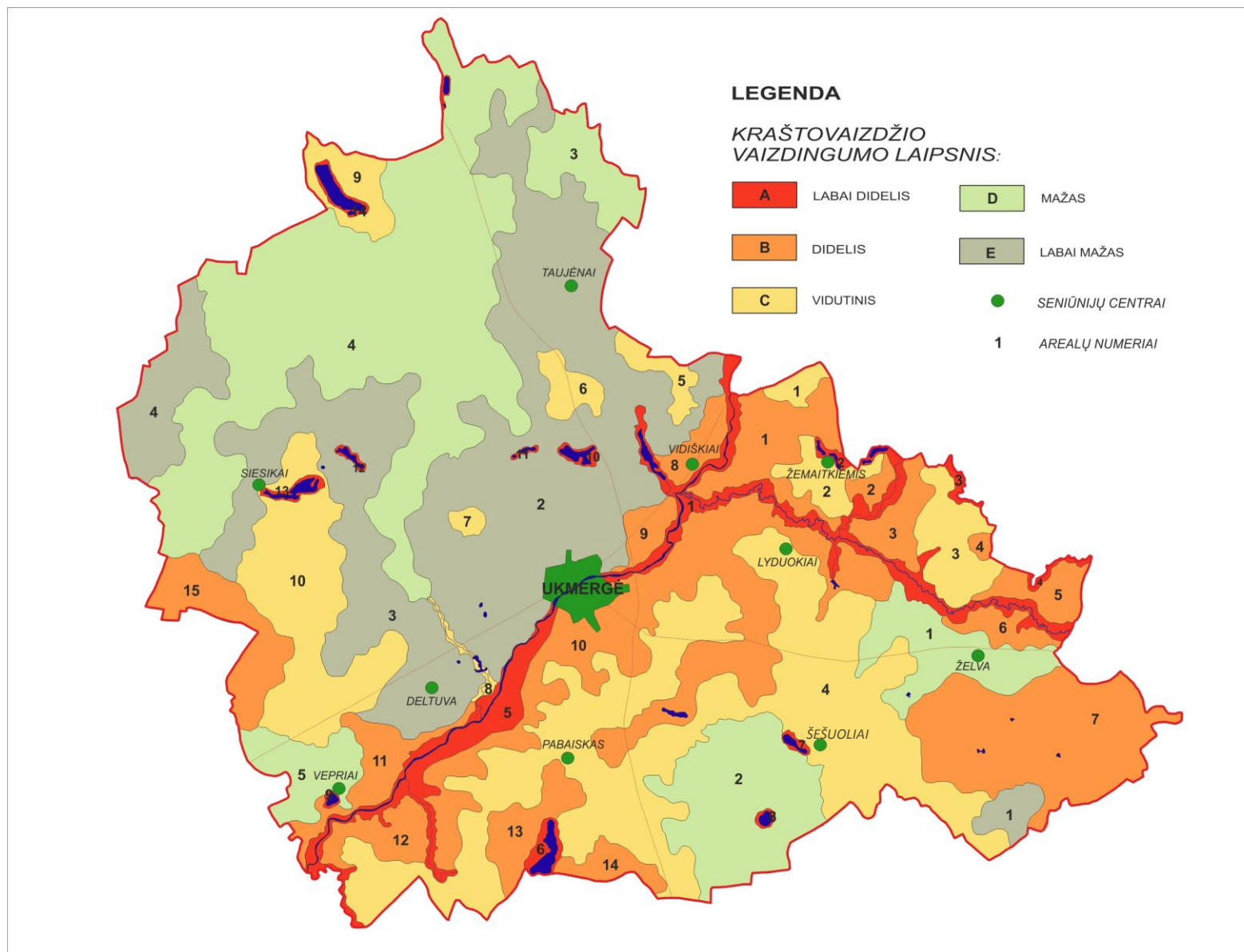
- reljefą (jo raižytumą, mozaikiškumą, kalvų gausumą, jų dydį);
- vandens telkinius (hidrografinio tinklo tankumą, natūralumą, vandens telkinių gausumą, dydį);
- miškus (jų sąskaidą, rūšinę sudėtį, dirvožemio drėgnumą);
- šių visų komponentų derinius.

Pagal minėtus veiksniai nubraižyti arealai yra sugrupuoti išskiriant kraštovaizdžio santykinio vaizdingumo laipsnius nuo didžiausio iki mažiausio. Aukščiausio laipsnio arealai pasižymi labai išraiškingomis teritorijomis, stipriai raižytu reljefu, vandens telkiniais bei miškais. Mažėjant vaizdingumo laipsniui, teritorijose palaipsniui mažėja kraštovaizdžio išraiškingumas, vandens telkinių gausumas, atsiranda reljefo monotoniškumas, vyrauja antropogeninės veiklos padariniai.

Sudarytame Ukmergės rajono vaizdingumo žemėlapyje (3 pav.) matomas teritorijos suskirstymas į visų laipsnių arealus. Plačiai nenagrinėjant iš karto galima spręsti, jog nuo centrinės į šiaurės vakarinę rajono dalį esantys plotai pasižymi mažesnio laipsnio vaizdingumu, taigi ir turizmui sudėtingiau pritaikomomis teritorijomis.

⁶⁰ Bučas J. Kai kurios agrarinio kraštovaizdžio vizualinės charakteristikos // *Lietuvos TSR architektūros klausimai*, 1980, Nr. 6–3. P.81.

⁶¹ Budriūnas, A., Ėringis R. *Kraštovaizdžio estetinio rekreacinio vertinimo metodika*. Vilnius: Botanikos instituto leidykla, 2000. P.13-15.

3 pav. Ukmergės rajono kraštovaizdžio vaizdingumas

Žemėlapyje (3 pav.) matoma, jog aukščiausio laipsnio kraštovaizdžio vaizdingumo arealai pasižymi vandeningose Ukmergės rajono vietose. Dauguma ežerų yra priskirti prie vaizdingiausių teritorijų, nors ir, santykinai palyginus, neturi visų atitinkančių aplinkos parametrų, pavyzdžiui, nedidelis miškingumas aplink ar lėkštas reljefas, tačiau vandens telkiniai yra vaizdingiausi objektai tose teritorijose, tad jie priskirti prie labai didelio kraštovaizdžio vaizdingumo teritorijų viso rajono mastu.

Išskirtiniu vaizdingiausiu kraštovaizdžiu Ukmergės rajone pasižymi upė Šventoji, kuri turi didžiausią ir išraiškiausią slėnį visame rajone, jos krantai vietomis siekia 10 metrų aukštį, tad yra įspūdingų atodangų, kurios vertingos geologiniu ir estetiniu požiūriu, be to aplink paplitę sausi miškai. Sudarytame žemėlapyje dalis patenka į arealus A1 ir A5. Atsižvelgiant į gausų rekreacinės infrastruktūros paplitimą bei esamą aktyvų upės teikiamų veiksnių įsisavinimą, galima teigti, jog šis arealas yra ne tik vaizdingiausia, tačiau ir tinkamiausia bei turizmo reikmėms vystoma rajono teritorija. Šventosios pakrančių tvarkymo planuose kaip prioritetas minima stovyklaviečių bei poilsiviečių plėtra.

Aukščiausiu vaizdingumo laipsniu pasižymi didieji Šventosios upės intakai (areale A1 ir A2). Siesarties upės slėnis kartu su Plaštakos upės slėniu sudaro vaizdingus arealus šiaurės rytinėje rajono dalyje, o pietinėje dalyje Žuvintės ir Širvintos upių slėniai. Neatsitiktinai Ukmergės rajone aukščiausio vaizdingumo rango teritorijos persidengia su draustinių teritorijomis, kurios ir yra išskiriamos dėl ypatingos gamtinės aplinkos, svarbių kraštovaizdžių ir antropologinių ekosistemų, suteikiant apsaugos statusą. Tokiu būdu įgyvendinama ir gamtinio kraštovaizdžio apsauga, kuria užtikrinama pilnavertė aplinka rekreacijai (biologiniu aspektu), o taip pat ji išsaugoma ateities kartoms. Saugomų teritorijų įsteigimas yra efektyviausia priemonė užtikrinti natūralią ir sveiką gamtinę aplinką. Taigi, Ukmergės rajono aptarti vaizdingiausi arealai yra teritorijose, kuriose įsteigti valstybiniai Siesarties, Žuvintės, Širvintos kraštovaizdžio draustiniai. Juose saugomi gilūs su raiškiomis erozinėmis formomis slėnių kraštovaizdžiai, savo išraiškinga aplinka ir statusu tinkamiausi pažintiniam bei vandens turizmui. Apskritai, upių slėniai traktuojami kaip vaizdingo kraštovaizdžio koridoriai, tad iškeliamas pagrindinis prioritetas – jų raiškumo išlaikymas, sudarant ir užtikrinant sąlygas priėjimui prie vandens ir regyklų, šiuo prioritetu reikėtų remtis vystant Ukmergės rajono turizmo plėtrą.

Prie aukščiausio vaizdingumo rango priskiriamas dešinysis Šventosios upės intakas Mūša kartu su Kadrėnų tvenkiniu (patenka į arealą A1). Tai atraktyvi teritorija raižytu reljefu, įkurtu Mūšio miško parku partizanams atminti, kurį juosia Mūša, o iš kitos pusės vandens tvenkinys. Ši vieta palanki turizmui dar ir dėl to, kad yra netoli miesto bei pagrindinio kelio Ukmergė – Utena.

Likę labai aukštu vaizdingu kraštovaizdžiu pasižymintys arealai yra išskirti prie rajono ežerų. Jau buvo minėta, kad šios teritorijos turi santykinai mažesnę vaizdingumą nei upių slėniai, tačiau savo pobūdžiu praturtina kraštovaizdį ir jo teikiamą estetinį poveikį, tad yra nagrinėjamos kaip vaizdingiausios zonos. Šis arealas galėtų būti skirstomas dar smulkiau, kadangi ežerai yra paplitę įvairiose vietose su skirtinga aplinka. Pavyzdžiui, rytinėje ir pietinėje Ukmergės rajono dalyje ežerai išsidėstę kalvotame reljefe, iš miškų žemėlapyje (2 pav.) matyti įvairių miškų masyvai aplink, o centrinėje ir vakarinėje pusėje vyraujantis lyguminis reljefas ir miškų stoka prie ežerų jų vaizdingumą šiek tiek sumažina. Tad apibendrintai galima teigti, jog didžiausio vaizdingumo rango arealas yra trijų pakopų: vaizdingiausi upių slėniai, labai vaizdingi ir vaizdingi ežerai.

Kraštovaizdžio vaizdingumo žemėlapyje (3 pav.) išskirtos teritorijos turinčios didelį vaizdingumo laipsnį. Šios kategorijos arealams būdinga didelė reljefo sąskaida, įvairaus pobūdžio miškingumas. Juose palanki aplinka aktyvaus turizmo plėtrai, pavyzdžiui, dviračių trasų įrengimas vaizdingais maršrutais, apjungiant gamtos ir kultūros paveldo objektus. Matoma, jog daugelyje vietų šie arealai ribojasi su vaizdingiausiomis teritorijomis ir yra tarsi pereinamieji į vidutinio vaizdingumo teritorijas.

Ukmergės rajone didelio vaizdingumo arealai, išsidėstę prie didžiųjų upių slėnių (B1, B3, B5, B6, B10, B11, B12) pasižymi itin išraiškingu reljefu ir miškingomis (dauguma stambių sausų pušynų) teritorijomis, ypač nuo Šventosios ir Siesarties santakos į pietryčius esantys plotai. Šiose vietose būtų tikslinga įrengti regyklas, viena iš jų galėtų būti ties autostrados Vilnius – Panevėžys ir plento Ukmergė – Molėtai sankryža. Čia atsiveria panorama į Šventosios slėnį, Antakalnio kraštovaizdžio draustinį bei į Ukmergės miestą. Pietinėje rajono dalyje taip pat labai vaizdingos teritorijos su smulkiais miškų masyvais tinkamos apžvalgos aikštelėms ar poilsiovietėms įkurti. Visų šių arealų potencialas turizmui yra didelis ir dėl lankytinų įvairių objektų. Rytinėje rajono dalyje išskirtas didelio vaizdingumo arealas (B7) dėl stipriai raižyto reljefo su nedidelėmis kalvomis bei smulkiais miškais. Lygiai tokiais pačiais parametrais pasižymi pietvakarinėje dalyje esantis didelio vaizdingumo plotas (B15), kuris išsiskiria lyguminiame reljefe ir padidina teritorijos potencialą galimai turizmo plėtrai.

Vidutinio vaizdingumo arealai įvairias plotais paplitę smulkiai miškingame (C4), labiau lygesniame reljefe (C9, C10), todėl jų vaizdingumo rangas sumažėjęs, palyginus su kalvotame reljefe besikeičiančiais nedideliais miškais. Tad ir rekreacinis potencialas žemesnis bei teritorijų panaudojimas turistinei veiklai labiau priklauso ne nuo gamtinių estetinių aplinkos veiksnių, o nuo esančių traukos objektų, pritaikytos poilsiovietės bei keliavimo infrastruktūros.

Nedideliu gamtiniu rekreaciniu potencialu pasižymi mažą ir labai mažą vaizdingumo laipsnį turintis kraštovaizdis. Mažo vaizdingumo arealai pakankamai dideliais plotais išsidėstę po visą Ukmergės rajoną, tačiau didžiausią dalį užima šiaurės vakariniame krašte. Juose (D4) mišrūs miškai yra užmirkę, o bemiškės teritorijos (E2, E3), nors ir turi pakankamai raižytą reljefą, paveiktos antropogeninės veiklos, ir daugiausiai naudojamos žemės ūkiui. Tai teritorijos, kuriose beveik nėra tinkamų veiksnių rekreacinei veiklai, o ypač aktyviam poilsiui. Skyriuje apie miškų tinkamumą jau buvo aptartos pažintinio turizmo galimybės didžiuosiuose rajono miškuose.

Mažo ir labai mažo vaizdingumo teritorijų didžiausi plotai išryškėja vakarinėje ir šiaurinėje rajono dalyje, kadangi reljefas iš rytinės pusės palaipsniui keičiasi nuo kalvotų plynaukščių į Vidurio Lietuvos lygumą (ties Šventosios upės slėnio riba). Visiškai mažą kraštovaizdžio vaizdingumo laipsnį čia turinčios teritorijos pasižymi lėkštu, kanalų išraižytu reljefu, atviromis bemiškėmis teritorijomis, kurios tinkamiausias bei naudojamos žemės ūkiui. Į jas įsiterpę vandens telkiniai ar miškų plotai keliais rangais padidina kraštovaizdžio vaizdingumą ir teritorijos patrauklumą.

Kraštovaizdžio vaizdingumo analizė parodo teritorijų vertę turizmo atžvilgiu, kurios yra atraktyviausios ir tinkamiausios turizmo plėtojimui bei neturinčios tokios didelės vertės. Šis būdas nurodo teritorines kryptis, kur reikia dėti pastangas, kad būtų išplėtotą infrastruktūra ir panaudota palanki terpė turizmo vystymui, ypač gamtinio, kadangi pagrindas yra tiriama aplinka, atskleidžianti gamtos sukurtas vaizdingas vietas. Be to, tai gali būti vienas iš būdų naujų turizmo formų atsiradimui tose vietose, kurios nėra pritaikomos populiariajam turizmui ar poilsiui. Pavyzdžiui, pažintinių gamtinių takų įrengimas miškuose ar pelkėse, amatų namų, įvairių dirbtuvių įkūrimas, kur atvykęs turistai ne tik pamatytų apylinkes, tačiau išmokytų ar sužinotų kaip atliekami tam tikri amatai, darbai. Taigi, tokie tyrimai parodo aplinkos pritaikomumą ir gali būti rodikliu, nukreipiančiu turizmo plėtrą tikslinga linkme.

3.4. Bendra teritorijos analizė ir galimybės plėtrai

Atliktas Ukmergės rajono gamtinės aplinkos tyrimas aiškiai parodo teritorijų tinkamumą ir pritaikomumą turizmui. Matome, jog rajone labiausiai įsisavintas Šventosios upės slėnis su aplinkinėmis teritorijomis, o mažiausiai tinkama šiaurės vakarinė rajono dalis. Svarbu pabrėžti, kad Ukmergės rajono gamtinė ir kultūrinė aplinka yra turtinga atraktyvių teritorijų ir objektų ne vien tik populiariose ir gausiai lankomose vietose, tačiau ir kitose vaizdingose, dar neįsisavintose zonose. Ši

problema nėra pakankamai nagrinėjama turizmo plėtros darbuose, tam skiriama permažai dėmesio. Pastebima, jog turizmas siejamas labiau su infrastruktūros, verslo, apgyvendinimo, rinkodaros klausimais, o gamtinė aplinka mažiau akcentuojama, nors tai yra šios srities pagrindas, kurio tyrimai galėtų daugiau prisidėti prie įvairių veiklų planavimo. Reikia pridurti, jog šiame darbe naudotas tinkamiausių teritorijų turizmui išskyrimo metodas nors yra sąlyginis, nulemtas teorinių tyrimų ir prielaidų, pavyzdžiui, gamtinės vietovės, turinčios labai didelį rekreacinį potencialą, realiai gali būti net mažiau įsisavinamos nei kitos, neturinčios tokios aukštos vertės, tačiau į analizę įtraukti kiti, turizmo veiklą taip pat sąlygojantys veiksniai (kultūriniai objektai, kiti svarbūs ir lankomi objektai bei vietos), kad tyrimas būtų kuo tikslesnis ir objektyvesnis.

4 lentelė. Turizmui tinkami objektai ir vietos Ukmergės rajone.

Gamtiniai objektai	Kultūros vertybės
<i>Akmenys (iš viso 9)</i>	<i>Dvarai ir buvusios dvaro sodybos (įregistruota 23)</i>
Juozapavos; Šaltupio; Mokas (saugomi valstybės); Bastūnų; Gerklinės; pėduotasis Bėčių; Deltuvos dubenuotasis; Muziejaus dubenuotasis; Kopūstėlių.	Taujėnų; Siesikų; Užugirio (saugomi valstybės); Veprių; Leonpolio; Vaitkuškio; Krikštėnų; Šventupės; Kurėnų; Lokinės.
<i>Medžiai (iš viso 4)</i>	<i>Piliakalniai (įregistruota 17)</i>
Lentvorų ažuolas; Felinkos ažuolas; Atkočių tuopa; Viškonių ažuolas (visi saugomi valstybės).	Ukmergės; Antatilčių I; Berzgainių; Sukinių; Sližių; Juodausių; Bartkūnų; Lapiakalnis (Vaitkuškio); Paželių; Lokinės; Pilonių (Mateikiškio); Laičių; Pavydžių (Parijos); Zujų (saugomi valstybės); Daubariškių; Šinkūnų; Antatilčių II (Pilalė).
<i>Šaltiniai (iš viso 4)</i>	<i>Koplyčios (7)</i>
Žuvintės; Lentvorių; Siesarties (saugomi valstybės); Paduburio; Bėčių.	Bernotiškių (Šalkavos); Antakalnio; Daumantiškio; Skuolių; Siesikų; Vidiškių; Ukmergės.
<i>Gamtos paminklas (iš viso 1)</i>	<i>Muziejai (4)</i>
Barzdos kalnas (ozas).	Ukmergės kraštotyros; Veprių; Užugirio; Skulptoriaus R.Zinkevičiaus muziejus–dirbtuvės.
<i>Mitologinės vietos (iš viso 2)</i>	<i>Kitos istorinių įvykių, svarbios savo reikšme, lankomos vietos</i>
Mitologinis laukas Alka; mitologinis	Pabaisko mūšio vieta; Deltuvos mūšio vieta;

4 lentelės tęsinys.

kalnas Alkokalnis.	Ukmergės senamiestis (saugomas valstybės); Veprių kalvarijos; Kopūstėlių raketinė bazė; Evangelikų–reformatų bažnyčios liekanos; Skerdimų (Majako) kalnas (sukilėlių kapai); Čerauninkų (Raganų) kalnas (saugomas valstybės).
--------------------	---

Apibendrintuose duomenyse (4 lentelė) galima matyti Ukmergės rajono teritorijoje esančių turizmui tinkamų objektų gausą. Daugelis iš jų yra žinomi rajono mastu ir lankomi, tačiau kai kuriuos objektus, ypač svarbias gamtos vertybes, reikia daugiau populiarinti, įdėti pastangų jų aplinkos sutvarkymui ir geresniam pritaikymui. Į lentelę įtraukti didžiausią vertę turintys gamtiniai ir kultūriniai objektai, tačiau rajone sutinkama ir kitų vertingų vietovių, kompleksų ar statinių, bet jie neįtraukiami į analizę dėl mažesnio pritaikymo ir patrauklumo turizmui, pavyzdžiui, buvusių dvaro sodybų liekanos, dvarvietės, pilkapynai, partizanų žuvimo vietos, žydų žudynių vietos, pavieniai pastatai. Kultūros paveldo departamento duomenimis Ukmergės rajone iš viso įregistruota 260 paveldo objektų, į šį skaičių įeina ir kilnojamos kultūros vertybės. Taigi, turizmui pritaikomų objektų įvairovė rajone bei jų išsidėstymas vaizdingose vietovėse ar šalia jų yra pagrindas turizmo vystymuisi.

Tyrimas rajono mastu atskleidė potencialias teritorijas turizmui ir rajono pakankamai aukštą rekreacinę vertę. Šie duomenys atsispindi ir Lietuvos Respublikos teritorijos bendrajame plane⁶², kadangi Ukmergės rajono dalis patenka į labai didelio ir didelio potencialo rekreacinį arealą. Šio plano rekreacinių teritorijų brėžinyje matoma, kad apimama vidurinė rajono dalis nuo šiaurinės iki pietinės dalies. Taip pat ir Nacionalinėje turizmo plėtros programoje⁶³ Ukmergės rajoną siūloma įtraukti į Rytų Aukštaitijos turistinį maršrutą bei Lietuvos senamiesčių turistinį maršrutą, tad valstybiniu lygiu prie potencialiausių teritorijų priskirtos dalys parodo aukštą, turizmo atžvilgiu, rajono vertę. Ši vertė atsispindi ir sudarytuose Ukmergės rajono turistiniuose maršrutuose. Pagrindiniai ir labiausiai įsisavinti yra Šventosios ir Siesarties upės maršrutai baidarėmis, o taip pat maršrutas automobiliu „Ukmergės dvarų žiedas“, į kurį įtraukti ne vien tik dvarai, bet ir kiti lankomi

⁶² Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. spalio 29 d. nutarimu Nr. IX-1154 patvirtintas „Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas“ // www.am.lt/LSP/files/Aplinkapilnas.pdf; prisijungimo laikas: 2012-02-18.

⁶³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 29 d. nutarimu Nr. 944 patvirtinta „Nacionalinė turizmo plėtros 2007-2013 metų programa/Valstybės žinios. 2007, Nr. 97-3939.

objektai esantys pakeliui. Taip pat siūlomi du dviračių maršrutai, aplankant įžymiausias rajono gamtines ir kultūrinės vertybes bei vietas.

Šiuo metu turizmo srityje pagrindinė problema yra ta, kad nėra pakankamai išnaudojami rekreaciniai ištekliai, jų patrauklumas ir potencialas, o turistinė veikla neįvairi⁶⁴. Sprendžiant šiuos klausimus svarbiausia tikslingai panaudoti finansinius išteklius, kad būtų tikslingai suplanuotos ir įgyvendintos kompleksinės turizmo plėtros priemonės. Ukmergės rajone taip pat pastebima ši problema: permažai dedama pastangų į turizmo plėtrą potencialiose vietose, kurių, kaip matoma iš atlikto tyrimo, yra daug. Įvairiuose rajono plėtros planuose prie uždavinių yra stovyklaviečių, poilsiaviečių įkūrimas, kultūrinių objektų atnaujinimas ir pritaikymas, naujų centrų pastatymas, tačiau tai vis dar yra tik planų lygmenyje. Galima daryti prielaidą, kad šių planų įgyvendinimą stabdanti pagrindinė priežastis yra ekonominis sunkmetis, kadangi planų įgyvendinimas reikalauja didelių investicijų.

Ukmergės rajono savivaldybė kartu su Turizmo ir verslo informacijos centru bei seniūnijomis turėtų aktyviau spręsti išskylančius klausimus dėl turizmo veiklos, pritaikyti paprastesnių ir daug investicijų nereikalaujančių būdų bei populiarinti kitų rūšių turizmą. Tokiu atveju tikslinga atsižvelgti į ekologinį turizmą, kuris akcentuoja gamtos ir kultūros paveldo pažinimą, o svarbiausia, jog prisideda prie aplinkos apsaugos bei atlieka edukacinę funkciją. Ukmergės rajone turizmo specialistai galėtų nukreipti turistus šia linkme, įtraukti vietos bendruomenes. Pavyzdžiui, aktyvi Pabaisko seniūnijoje Padvarių kaimo bendruomenė savo iniciatyva restauravo senovinį pastatą, jame įkūrė nedidelį muziejų, atstatė kaimo kryžių, kaimas yra gatvinio tipo, su išlikusiomis senosios lietuvių architektūros sodybomis. Taip pat ir kitos rajono bendruomenės savo veikla prisideda prie teritorijų patrauklumo didinimo, bendruomenių nariai noriai bendrauja su žmonėmis, besidominčiais jų aplinka, istorija, tad tai galėtų būti įtraukiama į Ukmergės rajono turizmo plėtros planus ir nurodoma kaip patrauklios, istoriniu bei kultūriniu atžvilgiu įdomios ir lankomos teritorijos.

Vertėtų apsvaistyti Ukmergės rajono saugomų teritorijų panaudojimą aktyvesniam pažintiniam turizmui, teikti daugiau informacijos apie jas, kaip apie turizmui tinkamas vietas. Rajone sutinkama iš viso 18 draustinių, turizmo plėtojimui tinkami kraštovaizdžio draustiniai, jų yra 8 ir visi išsidėstę labai didelio arba didelio vaizdingumo teritorijose, daugelis jų apima upių slėnius. Taip pat vertingas turizmo požiūriu Armonos geologinis bei Plaštakos hidrografinis draustinis,

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 29 d. nutarimu Nr. 944 patvirtinta „Nacionalinė turizmo plėtros 2007-2013 metų programa/Valstybės žinios. 2007, Nr. 97-3939.

minėta Taujėnų – Užulėnio miškų biosferos poligono teritorija ar net pelkių draustiniai. Šios teritorijos galėtų būti daugiau pritaikomos ir išnaudojamos turistinei veiklai įkuriant ten pėsčiųjų ar dviračių trasas, regyklas.

Kaip problemą galima paminėti, jog ieškant informacijos apie Ukmergės rajono turizmui tinkamas vietas, pagrindiniuose turizmo informacijos šaltiniuose internete (www.ukminfo.lt, www.ukmerge.lt), pažintinėse knygose yra aprašomi pagrindiniai ir lankomiausi gamtos ir kultūros paveldo objektai, muziejai, dvarai, svarbios įvykių vietos. Turistiniuose šaltiniuose kartojasi ta pati informacija, kuri galėtų būti praturtinta papildomais traukos objektais ir vietomis. Mokslinėje literatūroje ar rajono įvairių objektų surašymuose, suvestinėse randamas daug didesnis skaičius galimų lankytinų teritorijų ir ypatingą reikšmę turinčių objektų, tačiau jie nėra populiarinami, pavyzdžiui, piliakalniai, gamtos objektai ar kraštovaizdžio draustiniai. Pastarieji atskleidžia gamtos teikiamą grožį ir su aplinkinėmis teritorijomis yra didelio turistinio potencialo zonos. Be to, trūksta informacijos apie stovyklavietes, o taip pat nuorodų ir ženklų keliaujantiems tiek sausuma, tiek vandeniui.

Vienas iš paprastesnių ir didelių investicijų nereikalaujančių būdų spręsti paminėtas problemas yra informacijos papildymas savivaldybės ir Ukmergės turizmo ir verslo informacijos centro internetinėse svetainėse, didesnė turistinės informacijos sklaida internetinėje erdvėje, spaudoje. Taip pat turizmo centro ar muziejaus atstovai galėtų organizuoti ekskursijas susijusias su rajono gamtinės ir kultūrinės aplinkos pažinimu, orientuotu į ekologinį švietimą. Šiuo metu rajone turistai gali užsisakyti ekskursijas po dvarus, kurias organizuoja Ukmergės kraštotyros muziejus, o taip pat Ukmergės mieste įsikūrusi kelionių agentūra. Pastaroji rengia tik tuomet, kai susirenka 20 žmonių grupė, tačiau yra lankstesnė, gali prisitaikyti prie turistų pageidavimų. Į gamtinės ir kultūrinės aplinkos pažinimą rajone labiausiai orientuojasi K. Kvietkausko veikla: organizuojami aktyvūs žygiai, kelionės dviračiais bei baidarėmis.

Trumpai apžvelgiant su turizmu susijusias teikiamas paslaugas Ukmergės rajone, galima teigti, jog gerai pritaikoma gamtinė aplinka turizmo verslo vystymui, pavyzdžiui, labai didelis upių potencialas yra tinkama ir išnaudojama terpė vandens transporto priemonių nuomai, rajone yra trys nuomos punktai. Prie vandens telkinių bei kitose gamtiniu atžvilgiu patraukliose vietose įkurta daug kaimo turizmo sodybų, iš viso Turizmo ir verslo informacijos centro sąrašė yra 16, tačiau teikiančių nuomos paslaugų yra dar keletas. Kultūrinis paveldas irgi pritaikomas: restauruoti Taujėnų ir Krikštėnų dvarai yra nuomojami, pritaikyti apgyvendinimui, šventėms, konferencijoms, suteikiamas maitinimas. Taigi, didelė apgyvendinimo vietų pasiūla Ukmergės rajone prisideda prie turizmo

plėtos, gali būti ne vien tik kaip pagrindinė kelių dienų poilsio vieta, bet ir kaip tarpinės stotelės nakvynei keliaujant po rajoną.

Turizmui tinkamos teritorijos ir suteikiamos paslaugos jose sukelia ir neigiamų pasekmių. Ukmergės rajone pagrindinės turizmo sukeltos problemos pasireiškia aplinkos tarša šiukšlėmis bei gamtinės aplinkos niokojimu labiausiai įsisavintose turistinėse teritorijose, pavyzdžiui prie ežerų ar upių pakrantėse. Investicijos į turizmo infrastruktūrą turėtų irgi būti orientuotos į šios problemos sprendimą, pavyzdžiui, šiukšliadėžių, laužaviečių ir kitų priemonių įrengimas labiausiai lankomose vietose. Tad svarbu yra plėtoti su aplinkos apsauga susijusias turizmo rūšis, kad būtų užkertamas kelias dar didesniai žalos sukėlimui, o Ukmergės rajono teritorija, kaip rodo atliktas tyrimas, turi didelį potencialą darnaus turizmo plėtrai.

IŠVADOS

1. Tyrimas atskleidė, jog turizmo vystymas gali būti viena iš gamtinės aplinkos apsaugos formų, tačiau praktikoje ir konkrečiai pasirinktame Ukmergės rajone tai yra sunkiai įgyvendinama užduotis.
2. Kartografinė analizė parodė, jog Ukmergės rajone pagrindinis veiksnys, lemiantis teritorijos tinkamumą turizmui, yra didžiosios rajonų upės su miškingais slėniais bei jų teritorijose esantys didelės kultūrinės vertės objektai.
3. Tyrimo metu nustatyta ir kartografinėje medžiagoje atsispindi, kad Ukmergės rajonas turi potencialių turizmo pritaikomumui gamtinio ir kultūrinio kraštovaizdžio teritorijų, tačiau jos nėra optimaliai išnaudojamos plėtroje.

REKOMENDACIJOS IR PASIŪLYMAI

Atlikta Ukmergės rajono pritaikomumo turizmui analizė rodo teritorijų tinkamumą ir rekreacinę vertę, tad, atsižvelgiant į šiuos aplinkos parametrus ir esamus turizmui tinkamus objektus, būtų galima įrengti naujas trasas ar papildyti esamas, sudaryti naujus maršrutus, kurie apimtų dar nepažintas ir neišpopuliarintas gamtines ir kultūrinės vertybes, skatintų pažintinį turizmą.

Pirmasis pasiūlymas – papildyti jau esamą turistinį maršrutą kitais objektais. Trasa prasideda Ukmergės mieste ir eina per Deltuvos, Veprių ir Pašilės gyvenvietes. Į šį maršrutą būtų tikslinga įtraukti Pabaisko gyvenvietę, Pabaisko mūšio vietą, Padvarių kaimą, Žirnųjų ežerą su atsiveriančiu vaizdingu kraštovaizdžiu, Rizgonių ir Dubakalnio kraštovaizdžio draustinius. Dalį maršruto galima keliauti dviračiais, kitą dalį Žuvintės ir Šventosios upėmis ar pėsčiomis įveikiant tam tikras atkarpas.

Antroji siūloma vandens trasa Armonos upe (3 pav., arealas C8), praplaukiant Armonos geologinį draustinį, Dovydiškių tvenkinį, pakeliui galima apsisototi stovyklavietėje prie Šventosios upės ir pastarąją plaukti toliau, taip pat aplankant jau minėtus Veprių apylinkės objektus ir vietas.

Trečiasis pasiūlymas yra pėsčiųjų pažintinio tako įrengimas Taujėnų – Užulėnio miškų biosferos poligone, atrinkus palankiausią vietą areale D4 (3 pav.). Galima būtų šalia įrengti stebėjimo bokštelių ar atokvėpio vietas.

Ukmergės rajone tinkama vieta tiek pėsčiųjų, tiek dviratininkų maršrutams yra Šventosios upės pakrantės (3 pav., arealuose A1, A5). Šiose vietose jau yra takai, vietomis pravažiuojami automobiliu, kitose tik dviračiu ar pėsčiomis, tačiau juos reiktų tvarkyti, patraukiant nuvirtusius medžius ar sutvirtinant stačius krantus, kurie veikiami erozijos suardo vietomis takus, įrengti daugiau poilsio vietų.

Rajoną dalinanti į dvi dalis upė Šventoji ir jos slėnis sudaro labai vaizdingas teritorijas, kurių grožis atsiveria nuo teritorijų, esančių į rytinę pusę nuo Ukmergės miesto, tad čia būtų tikslinga įrengti regyklas, pavyzdžiui, ties autostrados Vilnius – Panevėžys ir kelio Ukmergė – Molėtai sankryža, ant Vaitkuškio kalno ar ties keliu į Jogvilus. Šios vietos strategiškai patogios atstumo nuo miesto ir pagrindinių kelių atžvilgiu.

Kaip parodė atlikta analizė, Ukmergės rajonas yra turtingas gamtinių išteklių, kuriuos galima labiau pritaikyti įvairioms turizmo rūšims, tik reikia juos daugiau populiarinti, aptvarkyti ir gerinant turizmo infrastruktūrą pritaikyti.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas//Valstybės žinios. 1998, Nr. 32-852
2. Generalinės miškų urėdijos prie Aplinkos ministerijos generalinio miškų urėdo 2008 m. birželio 16 d. įsakymu Nr. 1B-144 patvirtinta „Rekreacinės infrastruktūros valstybiniuose miškuose įvertinimo apžiūrų nuostatai“/ Valstybės žinios. 2006, Nr. 1B – 77.
3. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. rugsėjo 17 d. įsakymu Nr. 484 patvirtinta „Lietuvos miškų ūkio politika ir jos įgyvendinimo strategija“/Valstybės žinios, 2002, Nr. 484.
4. Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. spalio 29 d. nutarimu Nr. IX-1154 patvirtintas „Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas“ // www.am.lt/LSP/files/Aplinkapilnas.pdf; prisijungimo laikas: 2012-01-28.
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimu Nr. 1160 patvirtinta „Nacionalinė darnaus vystymosi strategija“/Valstybės žinios. 2003, Nr. 89-4029.
6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 29 d. nutarimu Nr. 944 patvirtinta „Nacionalinė turizmo plėtros 2007-2013 metų programa/Valstybės žinios. 2007, Nr. 97-3939.
7. Budriūnas, A. R., Ėringis. *Kraštovaizdžio estetinio rekreacinio vertinimo metodika*. Vilnius: Botanikos instituto leidykla, 2000. P.13-15.
8. Labanauskaitė D. Atvykstamojo turizmo įtakos regionų ekonominiam augimui vertinimas // Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. 2011, Nr. 1(25). P.158.
9. Fennell D. A. *Ecotourism*. New York: Routledge, 2008. P.20.
10. Bučas J. Kai kurios agrarinio kraštovaizdžio vizualinės charakteristikos // *Lietuvos TSR architektūros klausimai*, 1980, Nr. 6–3. P.81.
11. Ligeikienė R. A. Turizmo plėtra ir valdymas: daktaro dis. soc. mokslai: vadyba ir administravimas (03S)/ VU., 2003. P.26-27.
12. Kavaliauskas P., Kurševičius V. Kraštovaizdis ir Lietuvos gyventojų rekreaciniai poreikiai // *Geografija ir geologija*, 1977, Nr. XII. P.39.

13. Kavaliauskas P. Kraštovaizdžio rekreacinio bonitavimo principai // Geografija ir geologija, 1971, Nr. 8. P.46-47.
14. Riepšas E. Miškų tvarkymas rekreacinės paskirties teritorijose. Kaunas: Akademija, 1999. P.3.
15. Riepšas E. Poilsinių miškų vertinimas ir naudojimas, metodinės rekomendacijos. Vilnius: Mokslas, 1990. P.18.
16. Žilinskas V. J. Turizmo sociokultūrinio poveikio aktualijos // Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. 2011, Nr. 1(25). P.274-275.
17. Vainienė I. Kaimo turizmo organizavimas. Vilnius: Engrimas, 2001. P.16

18. Baroniūnaitė E., Meilienė E. Turizmo ekonominio poveikio analizės ypatumai // <http://www.lrti.lt/veikla/publikacijos.html>; prisijungimo laikas: 2012-01-06.
19. Batta R. N. Tourism & the environment – a quest for sustainability // <http://books.google.lt/books?id=IDJrdjwM7qYC&printsec=frontcover&dq=batta&hl=lt&sa=X&ei=P4NMT8SEFqKk0QWG0-2eBQ&ved=0CEcQ6AEwAg#v=onepage&q=batta&f=false>, P.59; prisijungimo laikas: 2012-01-10.
20. Beeton S. Ecotourism – a practical guide for rural communities // http://books.google.lt/books?id=mbXMzBRRfGQC&dq=ecotourism&hl=lt&source=gbs_navlinks_s, P.1-3; prisijungimo laikas: 2012-01-28.
21. Brazaitis G., Žalkauskas R. Kraštovaizdžio ekologija ir apsauga // <http://www.lzuu.lt/nm/1-projektas/kraštovaizdzioekologija/titlas.htm>; prisijungimo laikas: 2011-11-15.
22. Briassoulis H., Straaten J.V.D. Tourism and the Environment – regional, economic, cultural and policy issues // http://books.google.lt/books?id=GSwbsRYKVMUC&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, P.23; prisijungimo laikas: 2012-01-06.
23. Cooper Ch., Fletcher J., Fyall A. ir kt. Tourism – principles and practice // http://books.google.lt/books?id=jlBa76_JzaoC&dq=Tourism:+principles+and+practice&hl=lt&source=gbs_navlinks_s, P.194; prisijungimo laikas: 2012-01-16.
24. Darnaus ir atsakingo turizmo gairės // www.ukminfo.lt/get.php?f.822, P.9; prisijungimo laikas: 2012-01-24.
25. Davos deklaracija // <http://sdt.unwto.org/sites/all/files/docpdf/davosdeclaration.pdf>; prisijungimo laikas: 2012-01-10

26. Edgell D. L. Managing sustainable tourism: a legacy for the future // http://books.google.lt/books?id=86HPqmvzybkC&hl=lt&source=gbs_navlinks_s; prisijungimo laikas: 2012-01-23.
27. Ekoturizmo metodinės rekomendacijos// www.tourism.lt/informacija/Ekoturizmo%20GALUTINIS_11.doc; prisijungimo laikas: 2012-01-23.
28. Holloway J. Ch., Taylor N. The Bussines of tourism// <http://www.google.lt/search?tbm=bks&hl=lt&q=holloway+taylor+business&btnG=>, P.21; prisijungimo laikas: 2011-12-10
29. <http://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism>; prisijungimo laikas: 2012-01-28.
30. Keiptauno deklaracija // <http://www.environment.gov.za/sustdev/documents/pdf/The%20Cape%20Town%20Declaration.pdf>; prisijungimo laikas: 2012-01-28.
31. Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgilaikė strategija // http://www.ukmin.lt/lt/strategija/ilgalaike_ukio.php; prisijungimo laikas: 2012- 02-01.
32. Lubbe B. Tourism management in Southern Africa // http://books.google.lt/books?id=kmJPwmorZFcC&dq=alternative+tourism&hl=lt&source=gbs_navlinks_s, P.87; prisijungimo laikas 2012-01-24.
33. Malviya S. Tourism: leisure and recreation // <http://www.google.lt/search?tbm=bks&hl=lt&q=Malviya+tourism>, P.32; prisijungimo laikas: 2012-01-10.
34. Mason P. Tourism impacts, planning and management // <http://books.google.lt/books?id=ODfLps-SPssC&printsec=frontcover&hl=lt#v=onepage&q&f=false>, P.58; prisijungimo laikas: 2012-01-20.
35. Methodology for producing the 2011 WTT/OE travel & tourism economic impact research // <http://www.wttc.org/research/economic-impact-research/methodology/>; prisijungimo laikas: 2012-01-06.
36. Lertcharoenchoke N. Alternative tourism // Abac journal. 1999, Nr. 2(19).
37. Nacionalinės turizmo plėtros 2007–2010 m. programos galimybių studija // <http://www.tourism.lt/lt/dokumentai/npp/NTPP%20studija%20ir%20tyrimas.htm>; prisijungimo laikas: 2012-02-01.

38. Nacionalinių vandens turizmo trasų specialusis planas // http://www.tourism.lt/informacija/vand_turizmas.php; prisijungimo laikas: 2012-02-17.
39. Pears D. G. Alternative tourism: concepts, classifications and questions // <http://books.google.lt/books?id=h2adogyK8O8C&printsec=frontcover&dq=Tourism+alternatives&hl=lt&sa=X&ei>, P.18, prisijungimo laikas: 2012-01-24.
40. Singh L. K. Ecology, environment and tourism // http://books.google.lt/books?id=s1P8iJBKx8sC&dq=Singh+L.K.+Ecology,+environment+and+tourism&hl=lt&source=gbs_navlinks_s, P.88, 91; prisijungimo laikas: 2012-01-10.
41. Smith L. V., Eadington W.R. Tourism alternatives – potentials and problems in the development of tourism // http://books.google.lt/books?id=h2adogyK8O8C&dq=smith+eadington+tourism&hl=lt&source=gbs_navlinks_s, P.18; prisijungimo laikas: 2012-01-26.
42. Swarbrooke J. Sustainable tourism management // <http://books.google.lt/books?id=1WQtIOqVT3gC&printsec=frontcover&dq=sustainable+tourism+management&hl=lt&sa=X&ei=mrFLT5OyB42S0QWdyviFDg&ved=0CDoQ6AEwAA#v=onepage&q=sustainable%20tourism%20management&f=false>, P.14; prisijungimo laikas: 2012-01-24.
43. The impacts of tourism // <http://www.nationalparks.gov.uk/learningabout/ourchallenges/tourism/impactsoftourism.htm>; prisijungimo laikas: 2012-01-10
44. Tiwari N., Tiwari A. P. Ecotourism // http://books.google.lt/books?id=neHt8NpQhnMC&hl=lt&source=gbs_navlinks_s, P.41; prisijungimo laikas: 2012-01-16.
45. Ukmergės rajono savivaldybės ilgalaikė plėtros strategija 2008–2015 m. // http://www.ukmerge.lt/go.php/lit/Strateginis_planas/1020; prisijungimo laikas: 2012-02-01.
46. UNWTO Affiliate Members // <http://www.platma.org/>; prisijungimo laikas: 2012-01-10.

SANTRAUKA

Turizmo vystymo Ukmergės rajone analizė ir perspektyvos

Reikšminiai žodžiai: turizmas, gamtinė aplinka, kraštovaizdis, rekreacinis potencialas, teritorijų tinkamumas.

Turizmas – viena iš svarbiausių rekreacijos formų, kuriai didžiausią įtaką daro gamtinė aplinka, tad šio darbo tikslas yra Ukmergės rajono gamtinės aplinkos analizė. Darbe taip pat nagrinėjamas turizmo rūšių ir aplinkosaugos ryšys. Teritorijos tinkamumo turizmui analizė atliekama tiriant pagrindinius gamtinio kraštovaizdžio elementus: vandenį, miškus ir kraštovaizdžio vaizdingumą, o taip pat ir kultūrinį paveldą. Pagrindinių elementų rekreacinio potencialo analizės metu sudaryti ir aprašyti skirtingi miškų ir kraštovaizdžio vaizdingumo žemėlapiai, kuriuose remiantis teritorijų rekreacinio vertinimo kriterijais, išskirti arealai, nurodantys teritorijų tinkamumą turizmui, pagal atskirus komponentus. Be to, išanalizuotas bendras Ukmergės rajono gamtinio kraštovaizdžio tinkamumas turizmui, pateikti pasiūlymai galimų turistinių trąsų, regyklų plėtrai ne vien tik vaizdingiausiose, bet ir turistinį potencialą turinčiose, tačiau neišnaudotose teritorijose. Atliktos analizės metu nustatyta, kad didžiausią rekreacinę vertę Ukmergės rajone turi sausų dirvožemių miškingos teritorijos su didžiųjų upių slėniais bei vietovės, pasižyminčios aukštais vaizdingumo laipsniais. Šiuos kriterijus atitinkančios teritorijos didžiausius plotus užima Šventosios ir Siesarties upių slėniuose bei teritorijose prie ežerų.

SUMMARY

The Analysis and Perspectives of Tourism Development in Ukmergė Municipality

Keywords: tourism, natural environment, landscape, potential of recreation, availability of territories.

Tourism is one of the most essential components of recreational activity. Natural environment makes the biggest influence to tourism, so the aim of this work is to analyze suitable natural resources for tourism in Ukmergė municipality. Furthermore, there is the analysis of connections between tourism and environment protection. The main elements of analysis consist of landscape imagery, hydrographical objects, forests and cultural heritage. There are made and described separate maps of forests and landscape imagery in this analysis. They show the range of territories which are marked by recreational criteria and the availability to tourism of Ukmergė municipal territory. Furthermore, there were made suggestions for making tracks for walking, riding a bicycle or rowing. Territories with dry soil, forests, river valleys and places with highest landscape imagery have the best recreational value. Such territories are widely situated in river Šventoji and Siesartis valleys and also in the territories near the lakes.

